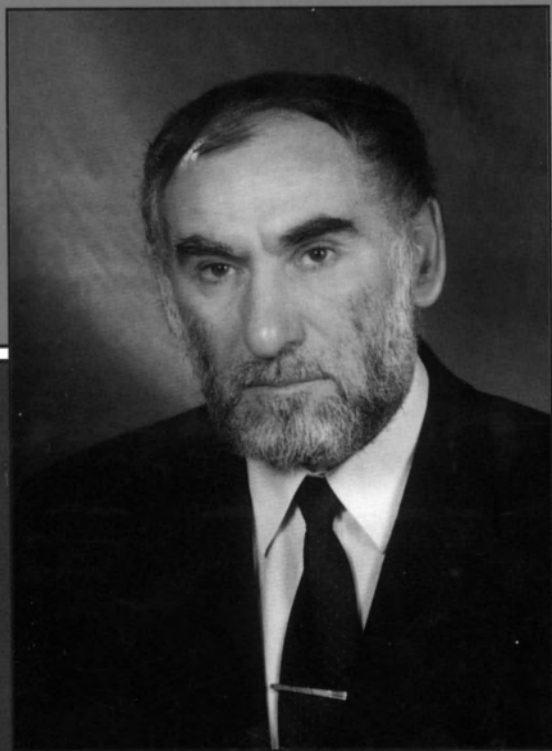

ROSTÁS-FARKAS GYÖRGY

A Nap gyermekei

Válogatott írások

ROSTÁS-FARKAS GYÖRGY

A Nap gyermekei

R 87

"Móricz Zsigmond" Megyei és Városi Könyvtár
Nyíregyháza

Felnőtt Kölsönző

Allományellenőrizve

K

2002.

Válogatott írások

A kiadásért felel:
a Cigány Tudományos és Művészeti Társaság
elnöke

Készült
a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
és a
Budapest Főváros XVII. kerület Önkormányzatának
Művelődési és Tájékoztatási Bizottsága
támogatásával.

Rostás-Farkas György

A Nap gyermekei

Válogatott írások

Válogatta és szerkesztette:
Rostás-Farkas Tímea

Lektorálta:
Dr. Ranner Gizella

Grafika:
F. Tóth Zsuzsa

© Rostás-Farkas György 1999.

ISBN 963 03 0652 4

Nyomás:
DATUS Médiaszervező, Kereskedelmi
és Szolgáltató Bt.
Felelős vezető:
Takács László

A NAP GYERMEKÉHEZ

(Előszó helyett)

A Nap gyermekét nem lehet nem kedvelni! Gyermek ő valóban, tiszta lélekkel háromszoros tinédzser, matematikailag és mentálisan egyaránt. Talán cseppet sem véletlenül vállalta magára ... A Nap fogadott gyermeke. Bronzbarna bőrszíne valójában alkonyatkor is csillanóan fehér...

Egy értelmiségi vándor, aki megtalálta magát (az életben is!). Micsoda paradoxon! Ellentmondásos vallomás, de elhiszem neki, hogy a Nap déd-, ük,- vagy szépukája.

Rostás Farkas György nosztalgiája a tábortűz, amely minden áldott napon máshol gyulladt fel. A vándorélet tüze-lángja, amelyet esténként az író a kertjében gyújt meg és egymaga üli „körül” és mindig ugyanott.

Nonszensz! Miért? Mert a vére másként pezseg. De ő átmentette ezt a nyugtalanságát. Zabolázta. Ezért lett ő író, költő, újságíró, politikus, tudományos társaság elnöke.

Szereti a nomád lelkeket, a mentális szabadságot, a csendet. Az emlékezés szentsége óvja a bajtól. Ő egyedül sem magányos soha. Vele vannak gondolatai,

amelyek szorosan állnak és várnak, miközben tudják, mindegyikük papírra kerül, csak idő kérdése.

Mint álldott állapotban lévő kismama, olyan Rostás Farkas György koponyája. Őszülő halántéka, értelmes, beszédes szeme árulkodik, s bár sokszor kalandozik el, azért ő két lábbal áll, jár a földön.

A Nap gyermeke jó barát, melegszívű, segítőkész ember. Nem kérkedik félszáz esztendő megért tapasztalatával, pedig észre sem veszi, hogy szinte mindig tanít, miközben szüntelenül tanul...

A Nap gyermekei közel százoldalas irodalmi album a szerző válogatott írásaival. De akkor óhatatlan a kérdés, amely felvetődik bennünk, milyen lehet a többi írás, amely nem került bele a kötetbe? Olyanok amelyek kevésbé sikerültek jól?

Nem, ez nem így van! Rostás Farkas György előbeszédét azonnal, stilizálás nélkül lehet rögzíteni, nyomdába adni. Csak az lehet a kérdés, hogy újságokba, kötetbe kerüljön-e, netán élő adásba a magyar rádióba?

Tehát, egyenlőre ennyi fért bele a kötetbe!

Hogy nem is a kötetről írtam? Dehogynem! F Tóth Zsuzsa sem hiányozhat briliáns képességei miatt,

harmónikus leheletfinom grafikaival. Erotikus ölelkezése ez a művészetnek.

Mert a jó bornak is kell a cégér.

Krémer József

Rostás-Farkas Tímea:

Édesapámnak ajánlva szeretettel

Őseim menedéke

Árnyékod alatt
elüldögélek apám
megidézem a múltat
őseim útját
s a kiapadhatatlan
mesék kútját
nyihogó lovak patája
veri föl az emlékek
porát
vonul a cigánykaraván
messzire viszi a szél
őseim énekét

M A G A M R Ó L

Olyan cigány anyanyelvű családban, közösségben születtem Békés megyében, Újkígyóson 1949-ben, amely ragaszkodott hagyományaihoz, nyelvi kultúrájához, annak ápolásához, megőrzéséhez.

Perifériára kényszerült életünk és létformánk volt a meghatározó abban, hogy indulatok szabadultak föl bennem. Tollat fogtam — kételyektől és szorongástól izzítva — de tudatos törekvéssel, hogy számos megválaszolatlan kérdésre feleletet kapjak. A mi világunk színeiben és hangulatában is változó, s írásaimba ennél az oknál fogva is megcsendül népem megrázkódtatásokkal teli élete, léthangulata. Úgy érzem, hogy amit századokon át hűen ápoltunk, s féltett kincsként őriztünk, arra most sötét homály borul és kezd örök feledésbe merülni.

Megszűnőben lévő világunkat nem lehet nem látni és nem figyelemmel kísérni. Ötszáz évre visszamenően — amennyire tudom —, minden anyai-apai őszám cigányember volt.

Az elmúlt fél évszázad hatalmas változást hozott a magyarországi cigányság életébe is. A társadalmi viszonyok megváltozása, az iparosodás felgyorsulása következtében fölöslegessé vált a hagyományos cigány mesterségek többsége. De fokozatosan új lehetőségek is nyíltak a társadalom peremén tengődő cigányság számára.

A jogi-intézményi diszkrimináció megszűnt ugyan, de a hagyományos elmaradottság, a kölcsönös előítéletek közepette mégis hosszadalmasnak, igen nehéznek bizonyul a beilleszkedés folyamata.

Most meg különösen, hogy a reformoknak nevezett nagy társadalmi átalakulás, az áttérés a piacgazdaságra, munkanélküliségre, nyomorra ítélte a cigányság zömét. Vannak ugyan sikeres vállalkozóink, kereskedőink, értelmiségünk, kiváló zenészeink és képzőművészeink, íróink, költőink. De a többség, sajnos, mélyen a létminimum alatt tengeti életét. És nem mindig kap kellő megértést a nem-cigányoktól.

Célom, a lehetőségekhez, lehetőségeimhez mérten nyíltan, mindig az igazat írni, s engedni másokat is bepillantani népem történetébe, szenvedéseibe, örömeibe, érzelmvilágába, a mi rejtelmes világunk kincses birodalmába.

A N A P G Y E R M E K E I

Valamikor, nagyon régen, a világ kezdetének elején lehetett, amikor az ember napokig bolyonghatott, amíg egy másik emberrel találkozott. Nagyon nagy becsben tartották az ilyen találkozásokat, mert az emberek vágytak a hírekre, különösen azokra, amelyek külföldről érkeztek. Az idegennek szállást és meleg ételt adtak. Tátott szájjal hallgatták az érdekesebbnél-érdekesebb történeteket.

A cigányoknak abban az időben volt becsületük, szívesen fogadták őket a tábornokoknál, s borzongva hallgatták az öreg cigányvajda történeteit.

— Most pedig elmesélem, hogy nekünk, cigányoknak, mitől van ilyen szép, barna színünk, mert tudjátok meg, hogy nekünk is ilyen sápadt színünk volt, mint amilyen nektek van. Bizony, barátocskám, valamikor mi is olyan sápkórosak voltunk, mint ti.

— Még ilyet, fehér romák! — szólt közbe hűledezve egy legény.

— Vad népek elűzték minket otthonainkból, leányainkat, asszonyainkat megbecstelenítették. Akik túléltek a borzalmas mészárlást, menekülni kényszerültek. Így lettünk mi hazátlanok, a világ vándorai. Mivel nem volt otthonunk, ruhánk is csak annyi, amennyit magunkon viseltünk, kézenfekvővé vált számunkra az a felismerés, hogy kezdetben olyan tájakon vándoroljunk, ahol szabad ég alatt is lehet aludni, ahol melegen süt a

Nap. Reggel a kelő Nappal ébredtünk, s odatartottuk arcunkat a Nap sugarainak, mozdulatlanul sütkéreztünk, mint a sasmadarak. S amikor szivacsként magunkba szippantottuk az életet jelentő fényt, útra keltünk.

Csak nézett, nézett bennünket a Nap, minden reggel szívélyesen ránk mosolygott. Mi is nagyon szerettük a Napot, mert a mosolyából erőt merítettünk, s ezt tudta is a Nap, mivel már akkor is nagyon öreg volt, és az öregek mifelénk bölcsek.

Egy napon így szólt hozzánk a Nap:

— Ide figyeljete, cigányok! Mit szólnátok hozzá, ha gyermekeimmé fogadnálak benneteket?

— Mire lenne jó ez nekünk? — kérdezte akadékoskodva az öreg jósasszony.

— Nem is tudom... — gondolkodott félhangosan a Nap. — Talán azért, mert nekem nincsen gyermekem. Azért gondoltam rátok, mert ti szüntelenül úton vagytok, s én egész nap veletek lehetnék: óvnálak benneteket a bajtól, a veszedelemtől, s örökké az arcotokra varázsolnám a vidámságot...

— Kedves, drága Nap! — így szólt ükapám a Naphoz. — Bizony, el kéne nekünk a te gondoskodásod, atyai szereteted. Mi boldogan leszünk a te gyermekeid, ha szép bronzbarnára fested a bőrünket. Akkor az emberek már messziről felismernek bennünket, s tudják, mi a te fogadott gyermekeid vagyunk...

A Nap lenyúlt hosszú, sugaras kezével, és minden egyes romát bronzszínűre festett.

Nem győztünk betelni új bőrszínünkkel. De örömünk hamarosan ürmbe fordult, az emberek kezdtek irigykedni ránk, és bottal kergettek el bennünket...

A tábortűznél megfagyott a levegő — az emberek lehajtott fejjel, szégyenkezve hallgatták az öreg vajda történetét.

— Akkor a Nap rosszat tett veletek — szólt közbe egy tíz év körüli legényke.

— Bizony-bizony, kisfiam, a Nap nem tudhatta, hogy a gőg és a büszkeség milyen indulatokat szabadít fel az emberek szívéből...

Ezért vándorolunk mi, cigányok, mert ha letelepednénk, akkor le kellene mondanunk bőrünk színéről, amely számunkra egyben a szabadság színe is...

L I D É R C F É N Y

Nem tudták soha, hogy hová vezet útjuk, hol esteledik rájuk. A mai napjuk a mágócsi erdő szélén fejeződött be. Ezen a friss, virágillatokat hordozó májusi alkonyon érkeztek ide: a minden urasági majorban jól ismert Káló vajda, a híres cigánykovács és tizenkét sátornyi, vidám kumpániája.

Fekete gyémánt gyermekszemek fénye repdeste be a környéket, hangjuk egy-kettőre megtörte az erdő csöndjét. Aranycölöpös sátraikat kifeszítették a tisztáson. Lovaik elé friss szénát raktak, ők maguk az égő nagy tűz mellé telepedtek, és vígan szállt daluk. Énekelve, táncolva múlt el az éjszaka. A hajnali kakasszóra tértek nyugovóra.

A Peták fiú, aki a jég hátán is megél — mondták róla az öregek — lovára pattant, hogy a környéket szemügyre vegye éjszakai zsákmányért.

Visszatérőben, hogy vágtatott almásderes, tüzes paripáján, az erdő mélyén egy kis tiszta vizű patakhoz ért. A keskeny ösvények miatt le kellett lassítani felbőszült lova lépteit. Kocogva haladt tovább...

A lovát megitatta, ő maga is derékig megmosakodott. A telihold fénye lámpaként világított a patak vizén.

Hirtelen megpördült saját tengelye körül, lélegzet-visszafojtva állt, nagyot dobbant a szíve — „dragone devla”. Mi lehet az? Egy hajladozó alak sziluettjét vélte felfedezni a patak távoli félhomályában.

A bátor Peták fiú ereiben igazi, ősi cigány vér csordogált. Elszántan lovára pattant, rövidre fogva a kantárszárat, s az imént felfedezett alak felé vágatott. Jól behúzta a fejébe a kalapját, hogy a száguldás szele le ne röpitse; a ló patái alatt ropogott a vastagon fölvert avarréteg. Minél közelebb ért, annál jobban gyötörte a kíváncsiság. Az alak lassan testet öltött. Egy elbűvölő cigány lány jelent meg Peták előtt és teljes szépségében kiteljesedett.

A cigány lány fölkapta fejét a vágató lovas érkezésére, mint megszeppent gyermek, úgy nézett föl a daliás cigány fiúra, aki megszólította:

— Mi szél fűjt téged erre a vidékre, kedves húgom?

A lány akadozó hangon válaszolt:

— Gombát jöttem szedni.

Ezt a mindent tudni akaró fiút furdalta a kíváncsiság, és nem utolsó sorban a szép szemű lány keltette fel érdeklődését.

— A napokban érkeztünk, itt telepedtünk le a nagy legelő szélén. Az én apám a Raduló, nem tudom, ismered-e?

Pár perc után megszólalt Peták:

— Aha, akkor te „Kerderasica” vagy. A te kumpániád hosszú hajat visel, ugye?

— Igen — válaszolta a lány.

Az egymással való édes csevegés hosszú időre elhúzódott...

Peták kikötötte a lovát egy fához s leült egy fatönkre. A lány a lábai elé kuporgott és így folytatták a beszélgetést.

Az ösztönös intelligenciával rendelkező Peták illő lovagiassággal közeledett a lányhoz, aki olyan szerény volt, mint az ibolya. Nem véletlen, hogy a neve is virágot jelent, Luludyinak hívták.

Pezsgett a vére Petáknak, aki a szíve mélyén már sejtette, hogy egy életre rabul ejti ezt a ragyogó teremtményt.

Titkon lesték egymás gondolatait, mindkettőjük szíve mélyén a „beteljesülésig” vágy mocorgott. Kiapadhatatlan szenvedéllyel meséltek egymásnak, teljesíthető álmaikról, amit a jövő ígérhet. Peták magához ölelte Luludyit és homlokon csókolta.

Az órák viharos gyorsasággal múltak. A boldog együttlétet, a beszélgetés fonalát Luludyi időnként mély, elkeseredett sóhajtása törte meg. Tudta, ő már a családi házhoz soha nem térhet vissza, mert a cigánytörvény szerint a családból való kitagadással kellett számolnia. Az éjszakai kimaradás bűne megbocsáthatatlan, örök bűnnek számít.

— Bare devla — sóhajtott fel Peták. E sóhajtásban benne volt a halálfélelem szele, s ebben a pillanatban fölrikoltott fejük fölött a halálmadár...

— Mit jelenthet ez, drága istenem? — kiáltott föl Luludyi.

— Ezek az éjszaka kóbor madarai, épp olyanok, mint mi ketten — felelte Peták, hogy elterelje a rémült lány figyelmét.

— Dehogy-dehogy, nekem erről mást mesélt a mamikám. Ezek a halálmadarak adják hírül, hogy meghalt valaki a családban...

A legrettenetesebb az volt, hogy egy távoli kisközségből ide hallatszott a toronyóra éjféli kongása. Ebben a bátor fiúban egy pillanatra meghűlt a vér. Magához szorította a lányt, aki halálrémületében reszketett. Peták biztató szavakkal vigasztalni próbálta Luludyit.

— A félelemnek semmi helye, hiszen mi vagyunk a bátrak nemzedéke — felelte a fiú, miközben alig bírta csitítani a lábai remegését.

Mindkettőjükben élt a gyermekkor öröksége, a kísértet-szellem a paptól, vagy a mámitól hallott elbeszélésekből, melynek legendáját annyian átélték, hogy ezáltal vált valóssá.

Alig várták, hogy az éjfélt jelző toronyóra lekongja a tizenkettőt, ugyanis utána már nincs ereje a rossz szellemnek.

A rövid, boldog együttlétből kínos helyzetbe kerültek.

— Mi lesz velünk, Peták? — zokogott Luludyi.

Talán rossz szellem? Vagy a sötét erdő félelme? Ki tudja? De valami megmagyarázhatatlan oknál fogva nem bírták szemeiket nyitva tartani.

Szorosan egymás karjába zuhanva mély álomba szenderedtek. S a szellem szárnyain az örök boldogság aranycölöpös sátorába repítette őket az álom. Édes álmukból madárcsicsergés ébresztette, köszöntötte őket.

Nem csak az álom, Peták lova is a boldogság felé röpítette őket. Peták bemutatta szerelmesét az övéinek, s azok — mindkettőjük csodálkozására — mosolyogva magukhoz ölelték Luludyit.

Lám, a szerelem, a boldogság nem mindig „lidércfény”.

A C S E L S Z Ö V Ö

(Bácskomnak)

Porzott az út az erdő szélén, ahol frissen lopott, fakó táltos paripáján szélesebesen vágatott Bácskom. A harag és a kegyetlen bosszúvágy viharként dúlt szívében. Hírül kapta ugyanis a köszörűs cigánytól, hogy a hetedik faluban már hét nap és hét éjjel folynak az ő nagy szerelme, Káli lakodalmának előkészületei.

A világszépe, páva karcsúságú Káli kisírta már mind a két szemét, mert akarata ellenére kényszerítették szülei a menyegzőre. Szíve rejtekében Bácskom szerelmét őrizte. Ezt meg is mondta az apjának, aki olyan haragra gerjedt, hogy pofon ütötte szemefényét...

A lány szikrázó szemmel nézett az apjára. A vajda nagyon szerette Kálit, de nem engedhette meg, hogy a tekintélyén csorba essék. Igaz, ami igaz, a pénz sem játszott mellékes szerepet. A vajda már nem volt fiatal ember, és a pénz, amit Káliért ajánlottak, gondtalan öregkort ígért neki és családjának. Egy szép ház a városban, rendes ruhák, étel, ital és nem utolsósorban megbecsülés. Mert akinek pénze van, azt megsüvegelik az emberek. Emígyen álmodozott borozgatás közben a vajda... Ez az oktan lány meg mindent el akar rontani! Ami igaz, az igaz... ez az ukrán nem egy délceg roma, az ábrázata se valami „fajin”, de a lóvé majd megszépíti — dörzsölte össze a tenyerét.

Nagy volt a sürgés-forgás a vajda házánál. Hízott ökör forgott a nyárson, az egyik üstben töltött káposzta, a másikban pörkölt rotyogott...

Mindenkinek mámorosan csillogott a szeme a bornak köszönhetően, amit az árnyékos platánfa alatt vertek csapra. Csak Káli tekintete volt szomorú, no meg az anyjáé, aki megpróbálta visszatartani könnyeit, mert ő sem ahhoz ment feleségül, akit szeretett, hanem akit kijelöltek számára... Jó ember volt a férje, idővel meg is kedvelte. Szült neki tizenhét gyereket. De... az a másik... — egy hosszú sóhaj szakadt ki a lelke legmélyéről.

Káli gyönyörű arcát, márvány testét eltakarta hattyúfehér fátyla; zakatoló szíve bánattal volt tele. A vendég hölgyek körülrajongták, az éig magasztalták, dicsérték, vigasztalták, de nem tudtak arcára mosolyt csalni. Agyában millió gondolat nyüzsgött. Fondorlatosabbnál fondorlatosabb tettek jutottak eszébe, hogy elkerülje a frigyét, de egy dologról álmodni sem mert volna. Hogy mi volt az? Hm...

Legkedvesebb barátnője, aki tudott minden titkáról, bújáról, bánatáról, kieszelt egy bátor cselszövést. Nagy titokban elküldte az egyik lovászegényt Bácskomért. A hajnali kakasszó előtt, mikor még mindenki aludt, a legény felkantározta a vajda legszebb almásderes, angol telivér paripáját, s mint a szélvész, elvágtatott.

A nagytemplom harangja még nem ütötte el a déli tizenkettőt, amikor rátalált Bácskomra a folyó partján. Ahogy a lovászegény töviről-hegyire elmesélt mindent, Bácskom szívébe visszaköltözött a remény.

— Káli az enyém lesz! — mondta, s szemei túlragyogtak a vízen csillogó napsugarakat.

— Igen ám, de hogyan? — kérdezte a titkos futár. — Holnap egybekelnek, ha nem sietünk...

Bácskom óráig sétált le-föl, idegesen nyikorgott a csizmája. Azután hirtelen a földhöz csapta kalapján és egy nagyot rikkantott, ami nála azt jelentette, hogy megfogalmazódott egy terv a homloka mögött...

Azon nyomban lóra pattantak, s erdön-mezőn keresztül vágattak, hogy mielőbb megérkezzenek szíve szerelméhez. A vajda portája ezalatt megtelt vendég-sereggel. Akadt bőven dolga a harminckét felszolgáló lánynak, de még a tizennyolc pincérlegénynek is. Hogy milyen lakomában volt része a vendégeknek? Az talán ki sem mondható... Fácánpaprikástól kezdve, őzgida pörköltig, mindenféle ingyenc falat volt ott. A finomabbnál finomabb ételek, italok illata terjengett a levegőben. Porcelán edényekben gőzölgött a fácán és a gyöngytyúk leve. Csillogó ezüst készletek díszítették az asztalokat, és a tüzes tokaji bort aranykancsókban szolgálták föl. Vigan zengett a nóta, a csikóslegénytől kezdve a béresig mindenki táncolt. Talán már az ereken is tokaji folydogált, és a nótáktól hangos volt a határ.

Csak egy lány ült búslakodva

Lelkét nyomta a keserűség árja

eljön-e Bácskom, a szíve választottja?

Nem gondolt ő másra, folyton csak Bácskomra,

majd' megőrült szegény nagy-nagy bánatába'.

Könny áztatta bájos arcocskáját,
nem csillapította semmi búbánatát.
Kieégtek szemei, remegett a teste,
minden pillanatban csak Bácskomot leste.

Kinek jutott volna eszébe, hogy ennek a végtelennek tűnő, fényes dáridónak hamarosan vége? Csak Káli egyetlen, hűséges barátnője tudta, akinek fejében megszületett a gondolat.

Szíve mélyén izgatottan várta,
mikor bukkan fel Bácskom,
a híres dalia.
Furfangos tettéről nem tudott senki,
csak a legény meg Bácskom,
aki már messze volt.

Bácskom és a lovászlegény a zöld ösvényeken a legközelebbi erdei utat választották. Bátor dalia volt mindkettő, de ha belegondoltak, milyen merész vállalkozásba fogtak, meghűlt ereikben a vér. Tudták, ha rajtakapják őket, nincs kegyelem. Ennek tudatában végezték az erejüket és eszüket igénybe vevő munkát. Mindenre fel voltak készülve.

A hosszú út nagyon megviselte őket, mindketten halál fáradtan ültek a nyeregben. lassan, nesztelenül ereszkedtek lefelé a hegyoldal sűrű, fákkal borított oldalán. A nagy hőség és a kimerültség verejtékgöngyöket csalt homlokukra. Odaporoszkáltak a

közelben csordogáló erecskéhez. Megitatták lovaikat, megmosakodtak és tovább indultak. Bácskom ajkát mély sóhajok között egy mondat hagyta el: „DEVLA ZHUTISARMA”.

Pihenő nélkül folytatták útjukat. Bácskom szíve hangosan zakatolt, s szeme sarkából előbukkant egy rejtett könnycsepp. A végtelenségig titkolta szerelmét a kumpánia előtt, mert úgy gondolta, ki érti őt meg? Szíve rejtekében örökkön nyíló virágként őrizte Káli iránti szerelmét.

Minél közelebb értek a házhoz, annál izgatottabbá vált Bácskom. Megpróbált nyugalmat erőltetni magára, hiszen nagy volt a tét.

Eközben a vajda házában elérkezett a pillanat...

A bánat, a fájdalom még szebbé, még különlegesebbé varázsolta Káli arcát. Mindenki felmorajlott, amikor a menyasszonyt Káli bátyja teljes pompájában a vőlegény elé vezette. A vőlegényt úgy hatalmába ejtette a lány szépsége, hogy izgalmában elkezdett sűrűn csuklani.

Valahonnan a semmiből egy rettenetesen nyikorgó kocsi közeledett egyenesen a menyasszony felé. A kocsit tűzpiros ló húzta, a kocsi küllőin kaszák villogtak. A bakon, éjfekete kaftánba, egy halálfejű emberforma ült. jobb kezében vértől ázott kaszát tartott. hatalmas, dörgő hangon szólt:

— Lejárt az idő, Káli!

A romák ajkát vérfagyasztó sikoly hagyta el. Az ötszáz cigány tízezer felé szaladt...

Káli egy pillanatra megborzongott, azután félelme alább szállt és bátran a Halál szemébe nézett. A felismeréstől majdnem fölsikoltott. A rettenetes Halálban felismerte Bácskomot. Fékeznie kellett magát, hogy hanyatt-homlok ne rohanjon a Halál karjaiba. Szótlanul tűrte, hogy a Halál maga mellé emelje. Fölült a bakra, a Halál, azaz Bácskom mellé.

Az „álhalál” búcsúzásul zord hangon kiáltott, hogy az erdő legtávolabbi zugában is meghallották:

— Hamarosan értetek is eljövök! — kacagott sátánian.

Az anya kövé dermedten nézte Káli fölragyogó tekintetét, és abban a pillanatban rádöbbsent, hogy a Halál nagyon is emberien néz a lányára. Az anya furcsa melegséget érzett a szívében. A hajdani tűz járta át a testét, s újra átélte a szerelmesek semmihez sem hasonlítható mámorát. Azért jajveszékelt egy kicsit, ahogy egy anyának ilyenkor illik. Káli és a „Halál” elporzott kocsiján. Azóta se látta őket senki, csak a Nap és a Hold, meg az erdő és a madarak. Azok meg híven őrzik a szerelem nagy titkát, legyen az bárkié is.

Az embereknek még évek múlva is beleborsódzott a hátuk, amikor fölidézték azt a napot. Káli és Bácskom történetét még ma is mesélik szerte Békés megyében. Nekem egy ezüstfejű cigány ember mesélte, aki történetesen az apám volt. Néha hamiskásan csippentett is hozzá a szemével. Csak tudnám, ez mit jelentett...

A költészet ünnepe,
Rovás-farkas Györgyack!

HOL A KIS HERCEG BOLYGÓJA?

Egész létem nélkülözhetetlen feltétele, lelkem elengedhetetlen tápláléka a szeretet. Minden ember létszükséglete ez, és hiányérzetének kell lennie, ha nem érzi lefekvéskor és ébredéskor, hogy szeretik. Vallom, hiszem és hirdetem egész földi útutazásom alatt: *az embert, ha szeretetben fogant és szerelem hívta életre, az az éltető erő is a szeretetből fakad, amely életben tartja.* Egyetlen földünk van. Ezen az egyetlen, Föld nevű bolygón élő embereknek más és más a bőrszínük, életformájuk, nyelvük. Ez így természetes, és ezt így kellene tudomásul vennünk — *elfogadnunk.* De nem így van. Fájdalmas érzés tölt el. Amit az eszemmel tudok, a szívemmel nem fogadom el. *Látni igazán — csak a szívünkkel lehet.* A szív csak azt nem feledheti el, amit nem lát. A szívünk a hangszerünk, és az akarva-akaratlan megszólal. Egymásra vagyunk utalva, az *emberiség legnemesebb küldetése: egymás segítése.*

Cigánynak születtem. Hol a helyem cigánként, magyarként, íróként, költőként, emberként? Beleszüettem a konfliktusok zűrzavarába. Mit jelent ez nekem? Megérkezésem múltamból a jelenbe. Elevenen kell élni a múlt, ez ad erőt és ez tesz képessé megújulni. A múlt rezdül minden változásban és így teremti szintézist a mindenséggel. A belső kényszer szabja meg a lélek finom lebbenéseit, a mélyből feltörő érzelemgazdagság irányítja

és befolyásolja cselekvéseinket. Minden ember szabadnak születik. *Az emberi szabadságnak, az emberi méltóságnak sérthetetlennek kellene lennie.* De — széttekintve a Földön — sehol sem találjuk A kis herceg bolygóját. Afrikában, Indiában, Európában a fegyverek nyomán pusztít az értelmetlen halál. Miért? Életre kelt, életre hívták titokzatos erők az emberiséget. Életben maradásunkhoz, a tovább- és túléléshez dédelgetnünk, óvnunk kell a magunk és mások számára a mindent megtartó szeretetet. Minden ember érzéseit saját életfilozófiája határozza meg. Az én értékrendszerem nem lenne teljes szeretet nélkül, mert az segít át mindennapi küzdelseimen. Ember vagyok. ROM SOM. Mindig is foglalkoztatott, mostanság még inkább izgat a kérdés, a válasz, *mi adott ilyen erőt, mély emberi tartást a romáknak, hogy életben maradjanak, hogy egyáltalán — romák maradjanak.* Őserő? Tiszta forrás? A Romani Kris tisztelete és betartása tarthatta őket életben? A egymásra utaltság, az összefonódás, a gyökerekhez ragaszkodás tartja életben a tüzet és ad erőt e tűz őrzéséhez? A szeretetből merítjük az erőt, hogy széppé tegyük vele életünket? *És mi a szeretet ellentéte?* A félelem? A gyűlölet? A szenvedés? A közöny? Elképzelhetô, hogy mindez egy törôl fakad?

Természetadta tulajdonságainkat jobban kellene ismernünk. Ha ráeszmélnénk teljes önmagunkra, több dimenzióban is képesek lennénk élni! Hosszú az út, térben és időben. Életünk végéig gondosan kell ügyelnünk egymásra. Lelkünk szabadságának záloga,

hűségünk életben tartásának alapja és a szépség hordozója a szeretet. Ez tart össze embereket, közösségeket. Elengedhetetlen a szeretet ahhoz, hogy a lélek feszültségmentessé váljon. A szeretet az az erő, amely segít megőrizni és átmenteni hagyományainkat, kultúránkat. Azt a szellemi örökséget, amelyet évszázadok óta féltett ereklyeként őrzünk... Őrzünk, rettegünk, menekülünk tőle és keresünk. E nép, e kultúra keresi helyét a Földön. De nem találja!

Hol a cigányok bolygója? Megteremtette Isten a cigányokat és megfélemezte róluk? Eleddig Isten egyik választott népének hittem a cigányt. Talán az ellenkezője az igaz? A világ vándorai vagyunk. Szétszórta, számkivetve éljük életünket a világ peremén. A világ mostohagyermekai vagyunk. Milyenné válhat egy évszázadokon át megalázott, üldözött nép? Nincs bolygó, mely számunkra is otthont, menedéket, hazát jelent? Ezért lehattunk évszázadokon át üldözöttek, megalázottak. A körülöttünk élő népek formáltak minket olyanná, amilyenné lettünk? Az üldözött, megsebzett vad veszélyes, könnyen válhat belőle támadó. Mikor nyílik új fejezet az emberiség krónikájában arról, hogy *a roma a közös hazában nem vendég*? Hogy Magyarországon sem vendég! Vajon érdekli-e a bolygónkon együtt élő embereket, hogy *kik is azok a cigányok*? Kik azok — és hol vannak, akik kishercegi tiszta szívvel szerettek volna bennünket megismerni? Miért nem értik az emberek másságunkat? *A másságban az idegent* vélük fölfedezni. Idegen-gyűlölet emberemlékezet óta van a Földön. Mitől

idegen az idegen? Ha egyáltalán idegen, s nem csak más. Ha meg más, mitől más? A bőre színe, szokásai, vallása miatt? Ki kíváncsi ránk, hogy megfejtse minket, felfedezze, megfejtse belső értékeinket? Mindig nyitott könyv voltunk. És azok vagyunk ma is. Öreg cigányok mesélték, hogy őseink a nagy vizek, az öt folyó vidékéről jöttek. Isten a cigányokat vajon őshazájuk, India elhagyása miatt bünteti? Igen, eljöttünk őseink szülőföldjéről, hogy megismerjük a más kontinensen élő népeket, a többi nyelvet. A más kultúrát. aztán itt maradtunk... Itt maradtunk, hogy megismeresük, elfogadtassuk a csak általunk ismert élő kultúrkincset az itt élőkkel. Mi, ROMÁK – furcsa istenteremtmények –, élünk bár Ázsiában, Európában, a világ bármely pontján, vendég- és idegentisztelő nép voltunk és vagyunk. A ROMANI KRIS (cigánytörvény) szerint a mi házainkba, sátrainkba betérő idegent étellel, itallal, fekhellyel mindig szívesen kínáljuk. Érzéseink, félelmeink, gyöngédségünk nem a kötelességek sorában tartatnak számon és kerülnek felszínre, hanem belső parancstól, sugallattól vezéreltetve. E sugallat titkának megfejtéséhez ad aranykulcsot *A kis herceg*. Kínálja, itt van, csak ki kell nyújtani érte a kezeket. Mert minket ki kínál meg? És mivel? Mézzel vagy epével?

Hol A kis herceg bolygója? Hol a cigányok bolygója? Odatalálunk-e valaha? Lenghet-e szabadon, vidáman valahol a cigányok zászlaja?

Ez az én ars poeticám. Több benne a kérdés, mint az állítás. Miként sorsunkban is — e hazában, Magyarországon.

KULCSOT ADNI ÖNMAGUNKHOZ

Túl korán vagy túl későn érkeztem e Föld nevű bolygóra? Nem tudom. De azt tudom, hogy rosszkor. Számomra egész földi átutazásom ideje alatt a legfontosabb helyet az életemben a szeretet foglalta, foglalja el.

A leghatásosabb gyógyír a szeretet. Az ember mindenre képes, ha igazán szeret, és ha érzi, hogy viszontszeretik. Lakható földre van szüksége az emberiségnek, tiszta ivóvízre, oxigénre és szeretetre.

Ennek hiányát érezzük most. Egy vigaszom maradt: az emberi méltóság elvehető, mert az az ember lényéből fakad. A legfontosabb emberi értékek egyike. Emberi tartás és méltóság nélkül nem érdemes élni. Volt egy vigaszom és van egy bánatom. Asszimiláció vár a világ cigányaira. Sokan letagadják cigányságukat. Ezt vagy *félelemből* vagy *szégyenből* teszik.

Az összetartozás igényére még soha nem volt annyira szükségünk, mint napjainkban. Nemzetünk fájának gyökere hagyományaink, a történelmünk, amely eleddig csak szájhagyomány útján maradhatott fenn. Holott egy népnél sem vagyunk alábbvalók, s történelmünket nem csak megéltük, megéljük, meg is fogjuk írni. A mi népünk sorsáért én vagyok a felelős, mi vagyunk a felelősek.

A itt élő romák egyetlen hazája Magyarország. E hazától várunk támogatást, segítséget. Kapunk is, már amennyit. Kisebbségi létünk maga a hátrányos

megkülönböztetés. A diszkrimináció. A furcsa szóhasználat: „pozitív diszkrimináció” aligha helyes meghatározás.

Megpróbáltam mindig saját értékrendem, a ROMANI KRIS szerint élni. Lenne, van mondanivalóm, üzenetem a világnak. És kérdéseim is. Kapok-e rájuk feleletet? Például, hogy e pártok tömegeire oszlott Magyarország kié? A miénk is? A romáké?

Vallom: a küldetés és a szolgálat a feladatom. De nincs visszajelzés. A világ tele van ellentmondással. Sok eszmerendszer van, mindegyikbe nem lehet beleférni. Cigányként is lehet, kell európaiat alkotni...

Szabad szerettem volna mindig lenni, ebből csak a belső szabadság adatott meg. Használati utasítás önmagamhoz. Egy vékony védőréteg alakult ki körülöttem — jóvátétel valamiért? A szeretet, mint a kegyelem, ingyen van. Örülni annak, hogy a másik a világon van.

Nekünk nem adatott meg, hogy tanáraink, papjaink legyenek. Nekünk örökségünk van. Az ősforrásból tudtuk meríteni kultúránkat. Ez a világon egyedülálló, amire joggal lehetünk büszkék. Ez az úgynevezett Romani Kultúra, amit kihalás fenyeget, tehát veszélyben az évszázadokig féltve őrzött, egyetlen kincsünk.

Nincs alá- és fölérendeltségi viszony se népek, se kultúrák, se nyelvek között. Azok mind-mind egyenlők. Ha a társadalom kiirtja a különböző kultúrákat, akkor és attól nemcsak szegényebb és szürkébb lesz a földi paletta, hanem „bűnös” és „gyilkos” is lesz az a társadalom, amely erre képes.

Minden kultúra létezése szebbé, színesebbé, gazdagabbá teszi a világot. Kultúránk elvesztése a roma nép kihalását is jelentené egyúttal. E változó, borzalmakkal és tragédiákkal tűzdelt világunkban és körülmények között nehezen tud kultúránk fönmaradni. Talán későn lett rá lehetőségünk? Talán még megmenthető? Sok itt az igen és a nem. Kit lehet ezért hibáztatni?

Úgy érzem, üzenetet kell hagynom az ittmaradóknak. Nehezen tudom feldolgozni, amivel naponta szembesülnöm kell. Sajnálom, félttem az ittmaradtakat, mert nem választottuk a sorstalanságot, örökségül kaptuk a másságot. Segíteni szeretnék, de táton a tehetetlenség. Szeretnék majd néha pár pillantást vetni fentről, a csillagok közül az enyéimre, a szegényekre. Kérlek benneteket, testvéreim, üzenjeteK majd odaátra, a túlsó partra.

Autonóm emberként szeretnék szólni, üzenetet vinni, kultúránkat terjeszteni, minél szélesebb körben megismertetni, elfogadtatni. Nem ismernek minket és ebből adódik az idegenkedés tőlünk. Az ismeretlen mindig idegen.

Az idegen, az ismeretlen, a más, örök távolságtartás emberek és emberek között. A befogadó közeg számára nyitottá válni, elfogadtatni értékeinket, kultúránkat, ez a feladat. Innentől kezdve kell a falat két oldalról bontani. Így lehet és kell közel kerülni egymáshoz. Nyitott könyv lenni, és kulcsot is adni önmagunkhoz. Itt az ideje egymást elfogadni, toleránsabbnak lenni egymással, és

akkor a két kultúra jól elfér egymás mellett, sőt, kiegészítheti egymást.

Felvetődik bennem a kérdés: mi lett volna, ha Elefántcsont-parton születtem volna, négernek; vagy Új-Guineában, pápuának; vagy Erdélyben, kisebbségi magyarnak? De én itt születtem, Magyarországon, kisebbségi cigányként. Talán nem a származásommal, hanem az időponttal van problémám... Ha Rákóczi seregében szolgáltam volna, mint Ilosvay kapitány, mi lettem volna? Ha Dózsa népébe születtem volna, talán megakadályozhattam volna, hogy azon a tüzes vastrónon megégessék. Nem tudom. De azt tudom, hogy jelzőrendszerem, az adóevőm, az a bizonyos radar meghibásodott. Mert az csak szép álomnak bizonyul, hogy a szív elsődleges funkciója a szeretet, merthogy a szív erre rendeltetett.

Csak álmomban egységes a világ. Pedig minden ember éhezik a szeretetre. Mahatma Gandhi jut eszembe, aki mindezt már előttem megálmodta, és életútjával bizonyította...

V I S S Z A T É R Ő Á L O M

Nincs cigány és cigány között különbség a Földön. Ha szétszórta élünk is a világban, ha sorsunk és életformánk különböző is, mégis egyek vagyunk: a cigány történelem, kultúra örökösei. Csak ezzel a tudattal élve voltunk képesek megőrizni magunkat és identitásunkat évszázadokon keresztül.

Indiában még egységes népként éltünk, egységes nyelvet beszéltünk. Ma is kötelességünk megőrizni az őshazából hozott kultúránkat, nyelvünket, szokásrendszerünket, törvényeinket, hiszen ez az, ami összetart bennünket.

Ismernünk kell múltunkat, mert a múlt ismerete és tudatos vállalása nélkül nincsen sem jelen sem jövő. Törekednünk kell arra, hogy gyermekeink és unokáink is képesek legyenek még az ősök örökségének, értékeinek továbbadására.

Közismert, hogy a cigányság évszázados vándorlása és le-letelepedése közben hány és hány országot érintett, mennyi kultúrát ismert meg, hányfajta társadalmi és szociális körülménybe kellett — többnyire a többségi hatalom kényszerítésére — beilleszkednie. A számtalan ország nyelvéből, szokásrendszeréből a cigányságra ráakódott „kéreg” azonban nagyon is képlékeny: megtanította a cigány embereket arra, hogy felvett, új szokásaik ellenére se hagyják el ősi törvényeiket és

anyanyelvüket. Ma is ez ad minden cigánynak önbecsülést és méltóságteljes, emberi tartást.

Sok más kisebbséghez hasonlóan, tragédia fenyegeti a cigányságot is. Itt most nem csak a kívülről jövő, sokszor életünket is veszélyeztető, külső erőkre gondolok. Súlyos veszélyt jelent nyelvünk és kultúránk elvesztése. Az évszázadok viharán át őrzött és dédelgetett ősi, egyedülálló hagyományaink, mesterségeink — melyekről bátran mondhatjuk: a világ kultúrkincsének részei — megszűnőben, kihalóban vannak. A világ több más, kisebbségben élő népéhez hasonlóan, a cigányság is politikai és lelki válságba került. És ez jelenti a másik veszélyt: a cigányság — akarata ellenére — az integrálódással egyidejűleg asszimilálódni fog, beleolvad a többségbe. Költőként és emberként mondom: *még nem késő!* Minden erőnkkel azon kell lennünk, hogy megmentjük, átmentsük és továbbadjuk azt, ami még megmaradt.

Egy ősi kultúrát hordozó nép esetében, a határvonalak megjelölésével nem lehet meghatározni anyanemzetéhez való kötődését. India: ősi szülőföldem. Hozzá való kötődésem, érzelmi és kulturális örökségem, ragaszkodásom, hajszálereim legősibb gyökereit jelentik. Felmerülhet a kérdés: hazámnak tekintem-e Magyarországot? Természetesen, igen.

De mit is jelent Magyarországon cigánynak lenni?

Mindenképpen kettős identitástudat, kettős kötődést.

Ugyanakkor: örök vesztésként élni, elbukni és újból talpra állni. Túllépni sértéseken és a napi fájdalmakon,

bizonyítani, megbocsájtani és felülemelkedni. *Emberként* tovább élni, alkotni. ROM SOM — CIGÁNY VAGYOK, EMBER VAGYOK. Lehet-e ennél szebben, teljesebben kifejezni azt, amire most itt gondolok?

Két nagy példaképem van, akiknek élete, sorsa egybefonódik a cigányokéval, akkor is, ha harcukat tőlünk sok-sok ezer kilométerre vívták. Ők ketten: **MAHATMA GANDHI** és **MARTIN LUTHER KING**. A szabadság elnyerésébe vetett rendíthetetlen hitük, elveik, és gondolataik tisztasága, szeretetvágyuk kiapadhatatlansága valamennyi ember számára erőt kell adjon, és például kell szolgáljon a cigányoknak is. Einstein azt mondta Gandhiról: *„Nem hiszem, hogy valaha is létezett hozzá hasonló ember a Földön!”*

Talán az ő példájuk adott számomra is erőt ahhoz, hogy a magam módján, a költészet, az írás fegyverével harcoljak a hátrányos megkülönböztetés, a kiközösítés, a másságunk elutasítása ellen. Hiszem, hogy minden „elvesztés” egy újjászületést is hordoz.

A léleknek és a szívnek elengedhetetlen szükséglete, hogy néha ünneplőbe öltözzön. Milyen sivár lenne a Föld, ha tavasszal az erdő, a mező nem árasztaná el a világot illatával, és nem kápráztatná el az emberiséget a fák és virágok látványával!

A művészeknek, és ezen belül a cigány művészeknek is feladatuk, kötelességük, hogy az embereknek boldogságot, örömet hozzanak. Talán a cigány művészek kötelezettsége még nagyobb: megőrizni, megtartani és felmutatni az értékeket, a bartóki „tisztá forrásból”

merítve, megszabadulni és megszabadítani másokat is lekicsinylő, lenéző értelmezésektől.

Martin Luther King így kezdte egyik híres beszédét: „/ *have a dream*” — Van egy álmom! — Man si jek suno...

Az én álmom az, hogy a Föld cigányai végre megbecsült, elismert tagjai legyenek országuknak, ott, ahol kisebbségben élnek, alkotnak. Legyenek képesek arra, hogy megőrizték szabadság-szeretetüket, törvényeiket, értékeiket, beláttatva mindenkivel, hogy a cigányok nélkül szürkébb és szegényebb lenne a földi paletta...

NEM HÜLLŐK MÓDJÁN

Pista fejében sohasem született meg az a gondolat, hogy jobb lett volna „nem-cigánynak” születni. Sokat beszélt testvéreinek az emberekről: a szép, tiszta erkölcscről, a cigánytörvényről, s az élet derős- és árnyoldaláról.

Lélegzetvisszafojtva hallgattuk minden szavát.

Miközben teljes átéléssel beszélt, dús, fekete hajából egy tincs a homlokára hullott, s tekintete megtelt különös fénnel.

— Mi hátrányos helyzetből indultunk, így hát meg kell fontolnunk minden cselekedetünket és szavunkat. Minket hamarabb észrevesznek, ha netán rosszat teszünk, vagy mondunk. Bizonyára azért, mert mi kevesebben vagyunk. Éppen ezért szeretnünk, támogatnunk, segítenünk kell egymást, de azokat is meg kell becsülnünk, akik megpróbálnak segíteni gondjainkon — fejezte be Pista, s fölállt a törökülésből. Délceg alakja felkiáltójelként magasodott fölénk.

Azóta Pista hosszú utat tett meg, számára a teljes emberré válás létkérdéssé vált. Eltökélt szándékkal kutatja népe történetét, melynek szolgálatában áll. Keresi, kutatja a fölemelkedés lehetőségeit. Megjárta a kudarc útvesztőit a megaláztatás terhét cipelve. De hajlíthatatlan jelleme mindig átsegítette a buktatókon.

A bélyeg, amelyet homlokunkra ütött a középkor, lassan kezd elmosódni ugyan, de még állnak a falak.

Tanuljuk meg azokat két oldalról lebontani, mert csak egymás értékeinek tiszteletben tartása mellett jöhet létre életképes kompromisszum.

Ahhoz, hogy pozitív irányba kimozduljunk, a társadalom alkotó elemeivé kell, hogy váljunk, féltve őrzött szabadságunkat némiképp fel kell adnunk, egyes tulajdonságainkat, szokásunkat le kell vetköznünk.

De senki ne várja el tőlünk, hogy mindezt hullók módjára tegyük. Börünk örökölt színét, kultúránkat évszázadokon át megőriztük, és őrizni, továbbadni akarjuk.

A LELKEKET MEGÉRINTENI

A cigány kultúra az egyetemes emberi kultúra szerves része. Soha nem tagadtam, sőt, mindig igyekeztem érvényre juttatni azt a törekvésemet, mely szerint elsődleges feladatnak, feladatomnak — a cigány nyelv ápolása és fejlesztése mellett — a cigányság identitástudatának megőrzését tekintem.

Kultúránknak, művészetünknek is utat kell taposnunk a járatlan ösvényeken. Törekednünk kell kapcsolatok kialakítására szélesebb körben — akár engedmények árán is. Meg- és egyetértést kell kialakítani a cigányságon belül és kívül.

Ha „az álmok nem hazudnak...”, akkor én „üzenetet viszek...”! Üzenem cigány testvéreimnek — nem először! —, hogy nincs cigány és cigány között különbség e bolygón. Mi EGY TÖRŐL fakadunk. A nem-cigányoknak azt üzenem: nekik se legyen mindegy, milyen cigányok lesznek gyermekeik, unokáik kortársai.

Úgy gondolom, elérkezett az idő, hogy népünk, saját sorsunk irányítását ne bizzuk másokra, ne engedjük, hogy nélkülünk döntsenek — rólunk.

Kultúránk kezd feledésbe merülni, márpedig ez nyelvünk kihalását is jelentené. Ha évszázadokon át sikerült átmentenünk és megőriznünk, akkor most már kötelességünk ápolni is.

Amerikában a néger polgárjogi mozgalomban sok „fehér” vállalt részt. Nekünk is sok pártfogónk akadt a

nem-cigányok között, akik elkötelezettek voltak, vállalták a missziót, és fáradoztak a „cigány-ügy” mielőbbi megoldása érdekében.

Tudjuk a történelemből, hogy *Deák* volt a haza bölcse; tudjuk, hogy a lengyel *Bem apó* a magyar szabadságért harcolt. De vajon hányan tudják annak a királynak és három hercegnek a nevét, akiknek vezetése alatt a cigányok Magyarországra jöttek? És hányan tudják, hogy *Mátyás király seregének cigányok gyártottak fegyvereket Brassóban*? Hányan tudják, hogy *József főherceg hozta létre Európa első cigány iskoláját Alcsúton*? És sorolhatnám még...

A középkorban hozott cigány-ellenes rendeletek egész Európában hátrányos helyzetbe taszították a cigányságot, megfosztották őket elemi jogaiktól. Ez az emberiség számára intő példa lehet. Évszázadok óta a társadalom periferiáján tengették nyomorúságos életüket a cigányok. Miért? Nem találok rá kielégítő magyarázatot. Sok minden van, amit szeretnék megfejtetni. Minden ember egy-egy keresztrejtvény. Hát még egy nép...?!

Kutatom, keresem, nemcsak az emberek szemében a kérdőjeleket, hanem a fent említett tényekre is a magyarázatot. Úgy tűnik, hogy a több, mint két évtizedes kutatómunkám nem elegendő mégsem, hogy mint népem elkötelezett krónikása, most leírhassem: megfejtettem.

Immáron hétszáz esztendeje vagyunk mostoha gyermekei HAZÁNKNAK. Tehát nem csodálkozom azon, hogy a mostanában azért olykor-olykor megnyilvánuló simogató szándék mögött, társaim közül sokan az ütés

szándékát vélik felfedezni. Az elmúlt idők eseményei nem tűnnek el nyomtalanul. Nehezen gyógyulnak a sebek. Emlékszem édesanyám szavaira, hogy a cigány törvények szerint van örökös és van megbocsájtható bűn a Földön... Aki bűnbakot keresett, hát talált. Ellenséggént tüntettek fel bennünket, az áldozatokat. Bűn volt talán cigánynak születni?

Mindezek ellenére és mindezek tudatában, ha tízszer születnék is, cigánynak szeretnék születni. Tudom, most sokan feltennék a kérdést, hogy miért? Erre a válasz számomra igen egyszerű és könnyű, de ezt sohasem fogja megérteni az, aki nem cigánynak született. Féltve őrizzük, szinte ereklyeként, az őshazából hozott szellemi örökségünket, amit rajtunk kívül csak kevesen ismernek. Meglévő értékeinkkel nemcsak a magyar kultúra válik színesebbé, gazdagabbá, hanem az egyetemes emberi kultúra is. Szeretnénk magunkat megmutatni, hogy „látva lássanak”. Írásaim szubjektívek. *A lelkeket kívánom velük megérinteni*.

Mahatma Gandhi, a modern idők egyik legnagyobb politikai alakja, az erőszaknélküliség apostola egyszer elmagyarázta, miképp élteti reményét a világbéke. Képtelenségnek tartotta az ember és ember közötti állandó ellenségeskedést. **Abban a reményben élt, hogy egyszer képes lesz az emberiséget egy baráti ölelésben egyesíteni.**

Kívánom, hogy a világbéke, melyet Gandhi megálmodott, valóra váljon, mert így az én álmom is teljesülne...

ÉVSZÁZADOK SÉRELMEIN TÜLLÉPVE

Amikor hasadt lélekkel belső emigrációba kényszerülök, olyankor az emlékezés ad erőt az újrakezdéshez. Gondolatban felkeresem gyermekkorom színtereit — Újkígyóst, Eleket, Medgyesegyházát —, melyeknek maku-látlan tisztasága felvértez „felnőtt” világgal való szembesülésre.

Ez a világ a cigányság, cigányságom világa, amelybe beleszülettem.

Tagadás nélkül vallom és vállalom a perifériára szorult és kényszerült életformát, amely talán a másságunkból került a sorstalanságba.

Kettős identitású vagyok. Milyen szegény lenne a lelkem, ha nem vallhatnám büszkén magam *Kossuth, Széchenyi, Petőfi honfitársának!* Egyszerre van jelen cigányságom és magyarságom. E kettősség egymásra hatása megszínesíti a pillanatokat, s kapaszkodókat ad a nehéz helyzetekben. Cigányságunk vállalása, kultúránk, hagyományaink, nyelvünk ápolása nemcsak a szervezetek feladata, hanem az egyének kötelessége is.

A hosszú időn keresztül érvényesült, felülről vezérelt irányítási rendszer antidemokratikus volt. Mindig a cigányság bevonása nélkül történt a róluk való döntés. Sokan ellenséget láttak, látnak bennünk, pedig mi áldozatok voltunk. Nagyon távol kerültek az emberek egymástól. Próbáljuk egymást *megkeresni és megtalálni.*

Évszázadok ölelik álmainkat, amit kötelességünk megőrizni és tovább vinni. Együtt, egy hazában kell megtalálni a helyünket, felnőni a feladatokhoz, és őszintén közeledni egymáshoz — magyaroknak, cigányoknak egyaránt.

Most biztosan sokan felteszik a kérdést: miért? Mert az ember embernek született. A legszebb és legnemesebb földi küldetésünk a szeretet és egymás segítése. Megértőnek kell lennünk egymással. Nem kell a pofonra minden esetben pofonnal válaszolni...

Hiszem és vallom, hogy az ember minél műveltebb, annál bölcsebb. Azt is tudom, hogy az emberek bizalmát, tiszteletét *kiérdemelni kell* és nem kikövetelni. Soha nem fogom elfelejteni, hogy honnan jöttem, nem fogom folyójtani magam mögött az utat. Nem fogok elszakadni a gyökereimtől, mert csak ebbe kapaszkodva kaphatom meg embertársaimtól a megbecsülést. Bűn lenne elszakadni a gyökerektől, melyek megőrzésével és továbbvitelével lehet és kell megfogalmazni céljainkat és törekvéseinket. Tudom: a gyökértelen ember előbb-utóbb magára marad. Ezért nap mint nap kötelességünk feltenni a kérdést magunknak: lehet-e, képes-e az ember arra, hogy gyökértelenül éljen?

Az évszázadok sérelmein túllépve, saját, megélt fájdalmainkat feledve léphetünk túl a megmérettetés pillanatain, és gyökereinkből, őseink tűzéből merítve teremthetjük meg azt a békét, mely erőt ad az újrakezdésekhez.

T Ü N D Ö K L É S B E N É S V I H A R B A N

Egy szegénynegyed szoba-konyhás lakásában láttam meg a napvilágot. Mikor is történt? Tegnap vagy tegnapelőtt... pontosan már nem is tudom. De nem ez a lényeg. Megszülettem. Hogy miért? Ezt ne kérdezzétek. Vagyok, ez a lényeg.

Úgy néztem ki, mint egy fehér, felfújt hólyag, vagy inkább mint egy koraszülött kenguru. De biztosan csodálni való voltam, mert az egész szegénynegyed összegyűlt kis házunkba — csodálatomra.

„Egy csillaggal több lett az égen” — mondták.

Mintha a világ, vagy legalábbis a cigányság Megváltója született volna meg, úgy ünnepelték világrajöttömet.

Milyen nap volt? Életem tán legszebb — különben halvány — napja, ama bizonyos február 28-a. Anyám vajúdott fájdalmában, mégis a legboldogabb asszony örömkönnyeivel áztatta csupasz testemet. Gyanútlanul, boldogan fürödtem e könnyekben, mit sem sejtve az Életről, a világ gyötrő gondjairól.

Létszükségletemmé minősült a világ, a putri, a Nap, a szél, az eső és a nagy-nagy feketeség.

Nekem már akkor nem tetszett sok földi ceremónia. Sírtam és sírtam. Tán azért, mert kint nagy pelyhekben hullott a hó, vagy pedig azért, mert már akkor fájtak az eljövendő, keserű idők. Nem tudom... De a tüzek azóta sem aludtak ki bennem, s lángra lobbantják képzelőerőmet. A körém sereglő cigánytábor már akkor

sem tudta, mit kezdjen velem. A kukoricaszárból rakott nagy tűz mellett nem volt valami vidám az élet. szegény jó anyám vacogott a kemence melletti vackon, míg én a mámi alsószoknyájában — ami alig volt tizenkét méter — pehelypárnában éreztem magam. Népem megosztotta velem a szegénységet. Ültek a méla füstgomolyok alatt, kényelmes, nyugodt hangon beszéltek, soha nem siettek sehová, soha nem voltak türelmetlenek. Fáni néni, anyám akkori szomszédasszonya, no meg komaasszonya, kojtolta tajtékipipájából a füstöt. Ömlött rám. Kis szobánk egykettőre megtelt illatos kapadohány-füsttel, no meg bódító szilvórium-illattal. Akkortájt nem volt divat annyira féltetni a csecsemőket, meg hát, miért is kellett volna? Legalább tartósítva lettem...

Letagadni magamat már csak a magam „abbahagyásával” lehetne. Így inkább elnézést kérek a merészségért, hogy megszülettem. Egy összezsugorodva élt világ, mely még felfedezhetetlennek tartja a jelentőségében végtelennek tűnő — már szendergő — halvány képet. Átütő erő sokasodik az erek sűrűi között.

A belénk fulladt igazságot mi, kis nemzetek fiai jobban érezzük. Gyűlöljem anyámat, hogy a világra hozott? Apámat, hogy nemzett? Magamat, hogy megfogantam? Gyűlöljem az embereket? Hisz én is belőlük nőttem...

A múlt sötét téli éjszakája fodrozott fölöttünk. A tavasz hajnala is kopogott ablakunkon. Gyöngyház-csillagok ragyognak alacsony mestergerendák egén. Egy ember beragyogva érzi egy addig sötétnek vélt egész élet éjszakáját — megmentést remél.

Merni kell táplálni a mégoly halvány reményt is, vállalni a szegénységet, és bátran elviselni a legkétségbeejtőbb helyzeteket is. Mindez talán áldozatnak tűnik, de mi jelenti a legfőbb szépet, főként akkor, ha ez másnak is azt jelenti.

Élek. És nemcsak azért, mert az élet-fogantatás mindennek fölött a legszebb aktus, hanem azért is, mert élni szép. Nem panasgom, csupán csöndes fájdalomam sokunk fájdalmának fájdalma, mely reménybe és képzeletbe fullad/hat...

N A G Y K E N D Ő

A romáknál nagy nap a gyermek születése.

Különösen régen volt az, mivel a tekintélyt nagyban meghatározta. Egy nagy család tekintéllyel bírt a roma közösségekben. A kimondott szavak mögé fölsorakozott a család létszámának ereje.

Apám szemébe is vidám fény költözött, amikor érkezésemnek jelét adtam. Csöndesen dudorászott egy demizson bor mellett. Eszébe sem jutott, hogy anyám vajúdasakor valami rossz is történhet. Természetesen roma elvárás, hogy a megszületendő gyerek erős, egészséges, jótorkú legyen. Gyereken a fiút értették és értik ma is. A leányt a sors tréfájaként kezelik.

Anyám már félidősen eldöntötte, ki lesz a gyermek keresztanyja. A keresztapa szerepe csak másodlagos volt, valószínűleg azért, mert a nők vállalták magukra a kereszteléssel járó kötelezettségeket. Ezek már a gyermek megszületésével megkezdődtek. A gyermekágyas asszonynak — amíg fel nem tudott kelni — a keresztanya hordta az ebédet. Annyit hozott, hogy az egész család jóllakjon belőle. Nyolc-tíz százát etetni egy héten át, nem kis dolog volt.

A testvéreim már alig várták, hogy a sarkon beforduljon a magyar asszony (ő volt az én leendő keresztanyám). Abban az időben — legalábbis Békésben, szülőmegyémben — a romáknak kivétel nélkül magyar keresztanyjuk volt. Ez talán azért lehetett így, mert a

cigányok már akkor is nagyon szegények voltak, s aligha tudtak volna eleget tenni a keresztszülői kötelezettségeknek. Örültek, ha nekik volt mit enniök, más család élelmezésének gondját nemigen vehették a nyakukba. Erre csak a jobb módú, paraszt családok és a vallásosak voltak képesek, hajlandók. A keresztszülőség kissé közelebb hozta a cigány és a magyar embert egymáshoz, de annyira soha, hogy valamiféle rokoni érzés alakult volna ki közöttük. De mindenesetre megismerték egymást, egymás életét, kultúráját. Jó alkalom volt erre a keresztelő, a lakodalom és más ünnepek, fontos események. Az ünnepek megnyitották a magyarok szívét, zsebét, s ilyenkor nagylelkűen és örömmel adakoztak.

Pár éve elmentem a keresztyámhoz, mondaná el, hogy s mint volt. Örült nekem, nem is kérte magát, beszélni kezdett. Íme:

„Máriánk hívatott. Menjek keresztyának, mert a kicsit, amelyik tizenvalahányadiknak született, meg kell keresztelni. Keresztyának hívatott el.

Máriát tiszteltem és szerettem, de volt bennem egy kis irigységgel teli csodálkozás. Kemény asszony volt, de úgy szerette valamennyi gyermekét, hogy mindnek azt adta magából, ami annak kellett. Értük élt. A gyermekei aludni sem látták, de még kendő nélkül sem, nemhogy öltözködni vagy mosakodni. Dolgozott megállás nélkül, de ezt nem dicsérte magában, még azt sem, hogy valami titokzatos erővel úgy össze tudta tartani a családok, ahogy senki más. Nagy-nagy szeretet áradt belőle, s ezzel vette le a lábáról a kölyköket is, akik mégis csak azt

csinálták, amit ő, az anyjuk akart, s erről mégsem tudott egyik sem. Akaratot ültetett beléjük, meg önérzetet, meg tartást.

Ez a legkisebb, hát világra jött — ki tudja, mi végre jött. Olyan, anyja kedvencének, anyja védelmében született. Mária fáradtan, fájdalommal szülte. Hangot nem adott fájdalmában — igaz, az előtte valókat is szó nélkül hozta a világra, csak tán nagyobb erővel. Hála az Úrnak, ez is felsírt időben, mint a többi. Mária gyermekei erősek, izmosak voltak. Apjuk is adott, tett hozzájuk valamit, az már biztos. A kölykök valahogy apjuk, anyjuk erejét, jó tulajdonságait osztották fel egymás között. Na, az apjuk! Tekintélyes, erős, félelmetes ember volt. Volt benne tartás, fegyelem, törvény. Tán a törvény tartotta benne a lelket, nem is tudom...

De a gyermeksírás, az asszonyi panasz, a hétköznapi élet apró-cseprő dolgai nem értek fel hozzá. A lovak, azok igen. Azok voltak az elsők az életében, bár az asszonynépet sem vetette meg. Hát Máriánk szerette, megszenvedve. Tán a gyermekeiért, tán a mindenki fölött állósága miatt. Nem tudom, de én is félttem tőle. Csak ha lehetett, akkor szóltam hozzá, az meg ritkán volt.

Máriánk nehezen, az életével adott példát, de szavaival is segített, úgyhogy igyekeztem a kereszt-anyaságnak megfelelni.

Nem sok pénzt láttunk mi igazán, pedig nem vagyunk utolsók, van házunk, udvarunk, lovunk, földünk, de a keresztanyaság az tiszteletadás is, így hát elmentem

keresztelőkendőt venni. Hosszas keresgélés után megvettem egy világoskékét.

Majd' elfelejtem, a keresztelő napja előtt éjszakát álmatlanul töltöttem. Nagyon készültem a szertartásra, a ceremóniára. Tudtam, ez nagy ünnep a cigányok életében, főleg a Máriáében és a nagytörvényű férjében. Nagy nehezen eljött a pirkadat, és én nagy izgalommal készültem. Előkészítettem a vinnivalót.

Jaj, a NAGYKENDŐT nehogy itthon felejtsem! Abba burkolom majd a keresztfiamat. Istenem, de nagy nap ez! Mint keresztelő János, Jézus keresztelésére, én is úgy készültem."

A keresztanyának a gyermekágyas anya gondozásán túl ugyanis volt még egy fontos kötelezettsége. Nagykendőt kellett venni, melynek — különösen télvíz idején — nagy szerepe volt. Abba pólyálták be az új jövevényt. Engem is. Többek szerint önfeledten nevettem benne.

Ez a kendő a keresztelő után visszakerült a keresztanyámhoz. Örökségként reám taksálta. Azzal az útravalóval adta át, hogy ezt a kendőt, mint egy lángot, adjam át a fiamnak, hogy majd ő őrizze tovább.

„Negyvenöt évig én őriztem, fiam. Elérkezett az ideje, hogy átadjam neked" — mondta.

Hiába tiltakoztam, vigasztaltam őt. Csikorgó hangon mondtam, hogy milyen fiatalos, és még nem vagyok hajlandó elsíratni őt. De ő csak mosolygott, mint az az ember, aki a hegyeken túlra is ellát, de nem beszél róla, mert úgysem hinnének neki. Rám emelte a tekintetét, és

én egy villanásra láttam a tenger hullámzását, s hirtelen megérintett végtelen nyugalma és mindent tudó bölcsessége.

„Ha majd annyi évet megélsz, mint én, akkor tudni fogod, hogy a fontos dolgoknak mikor jött el az ideje. Én is ezt teszem most. Negyvenöt évig őriztem a nagykendőt, és most kell átadnom neked. Nem holnap, nem is öt év múlva, hanem ebben a pillanatban, mert a rendelt idő elérkezett. De sokszor elővettem ezt a kendőt, Gyurka fiam, és úgy faggattam, mint egy tükröt. Elbeszélgettem vele, erről faggattam, miként mehet sorod, van-e munkád, nem nélkülözöl-e? Nem szenved-e szűkséget a családod? Úgy simogattam ezt a kendőt, mint a te fejedet gyermekkorodban.

Most útjára indítom ezt a kendőt. Sokáig pihent nálam. Azt kívánom az Istentől, hogy legalább ugyanannyi ideig őrizd, mint én őriztem. Gondolj szeretettel reám, ha már nem leszek. Ez a kendő emlékeztessen rám.

Fogadd hát, fiam, e fura ajándékot, melyet nagy-nagy szeretettel adok át neked, hogy tovább adhasd Gyuszkó fiadnak. Egy hibbant öregasszony emlékfoszlányát. Ne is tiltakozz, fiam, hogy hibbantnak neveztem magam! Te íróember vagy, és tudod, hogy az esztelennek látszó dolgok mögött egy egész élet küzdelmes emléke kér most tőled az öröklétbe bebocsátást. Ne tagadd még tőlem, fiam!” — fejezte be, s már valahonnan nagyon messziről nézett rám...

M Ú L T A M Ö R Ö K S É G E

„Egy asszonyért ne ess rabnak” — hangzott el nagyon sokszor a kis kócos Lajcsi fiú szájából a mondat. Közben szája remegett, szíve hangosan dobogott. Hogy miért? Mert nem úgy érezte, ahogy mondta. De mondta, mert az apja, mint vad, felbőszült bika esett az anyjának. Félve nyelték le szerény vacsorájukat, mert soha nem tudták, milyen állapotban érkezik haza az apjuk. A nagytörvényű, erős hitű, agresszív apa s férj, aki nem nyilvánít családjával szemben semmi jó érzést. Kegyetlenül elbánni ezzel a teljes lélekből álló feleséggel és az apró gyerekekkel — mintha ez lett volna a hitvallása, mindenekfölötti célja. De sokszor áztak-fáztak éjszakánként kint, a didergető télben, a szalmakazal tövében, míg apjuk elaludt. Egyik-másik gyerek az ablak alá lopakodott, hogy a mécses fényénél kémlelje ki, ébren van-e még... Mezítlábas cipőben, vékony kis ruhácskában ácsorogtak, amit a faluban az anyjuknak adtak a jobb módú gyermekek szülei. Toporogtak, egymás kezeit lehelték, dörzsölgették, hogy meg ne fagyjanak. Meg toporzékolnak — tehetetlen dühükben.

A késő éjszakai órákban, mikor már fülüket-orrukat rákvörösre csípte a hideg, egyenként belopakodtak, egyik a kemence sutban, másik a padkán vagy éppen a maguk által tákolt kis vackon, kabátjukkal takarózva húzódtak meg. Keserűen mély álmukból fel-felriadtak, mert az éjszakai események újra és újra lezajlottak előttük. „Ne

öld meg anyánkat!” — ezt kiáltották apjuknak alvó világukból is.

Ezek az érzések megmaradnak, a szívben gyökeret eresztenek. Hogyne lenne összetört lelkű ember, kinek a gyermekora ily szörnyű megrázkódtatással telt. Az ilyen gyermekével nyomot hagynak, s ott lapulnak a szív legmélyén az élet végéig. Ezek a sötét felhők beárnyékolják az emberi élet derűs oldalát is. Ha az ember megkéri Lacit vagy Lajcsit, hogy meséljenek gyermekkorukról, ők tudnak aztán igazi meséket mondani! Az embernek, ha köszívű is, ellágyul a szíve...

A borzalom, a rettegés, a jajkiáltások... Sokszor úgy sírták fel, majdnem a túlvilágból, édesanyjukat, könnyekkel áztatva. Könyörgő hangok, sírások, a féltve őrzött anya életéért. Hogy miért jutott neki ilyen kíméletlen sors? Ez a Földön túl is rejtély maradt. Pedig nem tett semmi rosszat, nem követett el bűnt — „csak” éppen jó volt és becsületes. De Lajcsiék kicsik voltak még ahhoz, hogy megértsék. És bármilyen nehezen is, de el kellett viselniük, hogy nekik ilyen gonosz, keserű élet jutott.

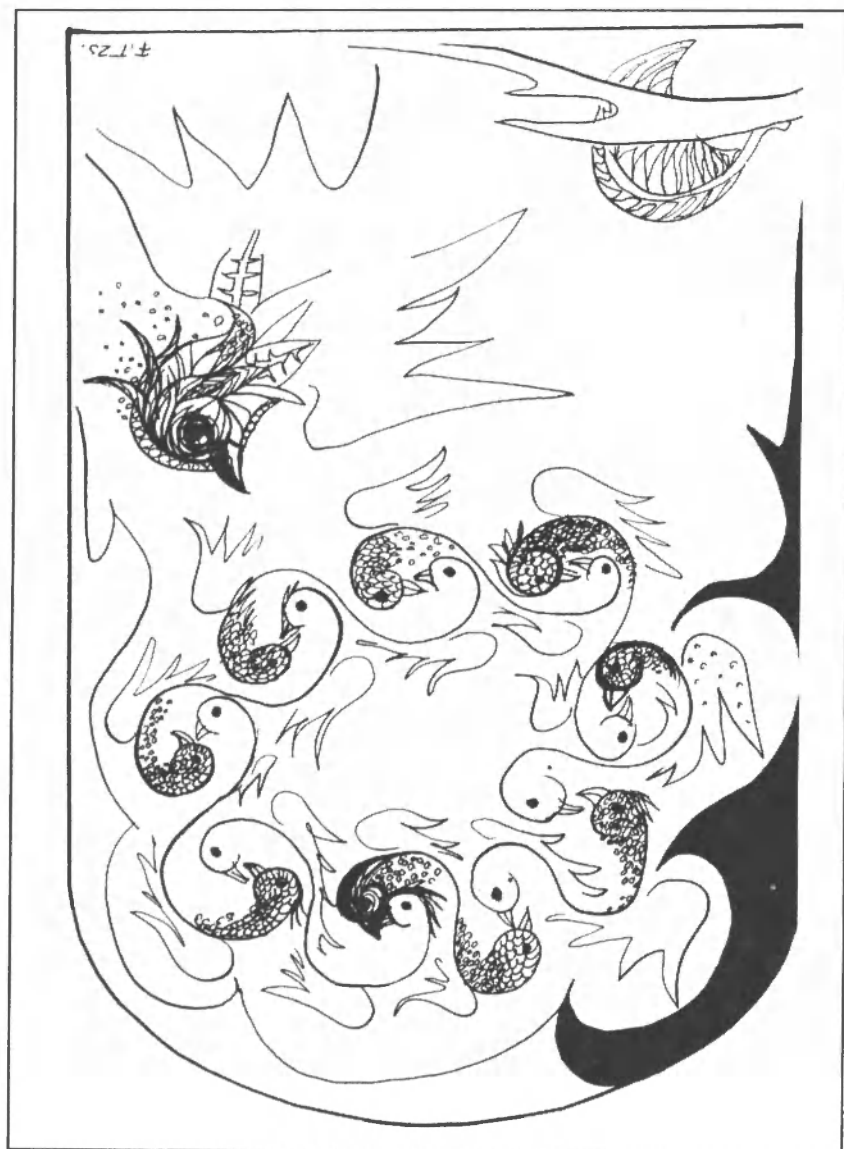
A gyermekkor napos oldalát a játszás jelentette — ez szükségképpen összehozta őket a nem-cigány játszópajtásokkal. A játék heve, derűje föloldotta az ellentéteket. A kis „Farkasok” láttás és tudták: a magyar gyerekek hozzájutnak minden széphez és jóhoz, amit ők is éppúgy szerettek volna vagy kívántak. De mindezt irigység nélkül vették tudomásul, a nincstelenséget természetesen élték meg. És mindezek ellenére soha, egyikük sem gondolt arra, hogy jobb lett volna magyarnak

születni. Pedig hát körülöttük a magyar gyerekeknek volt sok szép ruhájuk, éléskamrájuk is tele volt különbnél különb ínycsokorral, ami nekik csak az álomvilágukban létezett. A cigány néphez való tartozás kötelezte őket a hozzájuk való hűségre. Nagyra becsülték azt az embert, aki legalább megpróbált segíteni népük gondjain, problémáin. A későbbiek folyamán ők maguk is ezt tették. Gyakorolták az emberséget, mégpedig öntudattal, ami mások megértésében, problémáik megoldásában nyilvánult meg. Mindig készséggel rendelkezésre álltak társaik ügyeinek jobb irányba terelésével, bajaik orvoslásával.

A minden szóra választ adó nagyobb fiú, Pista, mindig résen volt. Leste, fürkészte a felnőttek szavait, gondolatait. A fegyelmezett, mindent kieszelő fiú, állandó szolgálatra készen állt testvérei élén. Benne mindig vigaszt és megnyugvást találtak.

Az áldott, ősi temperamentum, vérmérsékelt nála is megmutatkozott. Szónoklásában mindent tüzetesen megmagyarázott és közben — mintha mellé akarná festeni az ábrát — finom kézlegyintésekkel gesztikulált.

— *Létünk és népünk fenntartása érdekében sok mindenről le kell mondanunk. Ehhez viszont akaraterőre van szükség, és nem is akármilyenre... Cigánynak születünk — mondta —, ezért sokkal többet kell bizonyítani. Önmagunkkal szemben is. Csak úgy várhatunk el mások részéről is megbecsülést. Tudom, hogy nehéz szépen élni, de higgyétek el, hogy érdemes. Csak így érdemes...*

A Z U T O L S Ó É J S Z A K A

Hogyan is kezdődött?

Vannak-e, történnek-e csodák? — tettük fel a kérdést egymásnak István bátyámmal.

— Legfeljebb még tíz nap, és bekövetkezik édesanyjuk halála — mondta Papp doktor.

— Aranyos doktor úr...! — hangzott föl szinte egyszerre, tizenegy szájból a zokogó szó.

A mi örökvidám édesanyánkat miért szólítja el a korai halál? Még alig ismertelek, még nem teltem be kedves arcoddal és máris elveszítelek? Szabadulni szerettem volna a keserű gondolatoktól, átléengtem a nappalokat — virrasztó éjszakákba menekültem. Tudtam, hogy ezekben a gyászszínűre meszelt óráimban is erősnek kell maradnom.

Ültem haldokló anyám ágya mellett. A kis petróleumlámpa erőtlen fénye csak sápadt arcát tudta megvilágítani. Ahogy elnéztem, húsz évvel fiatalabbnak tűnt akkor nekem.

Mintha tegnap történt volna: az én vándor népemről mesélt — az emlékek hirtelen megelevenedtek: kigyúltak a tábortüzek, újra láttam magam gyermekként, anyám térdéhez kuporodva, hallgatva a legendákat.

Most ajka szótlan, de fáradt, félig nyitott szemeiből árad a mondanivaló.

Milyen égetőek lehettek azok az utolsó könnycseppek, melyek búcsúzó szempillái alól legördültek...

RAJTUNK IS MŰLIK...

A roma mindig nagyon örül a találkozásnak, az együttlétnek testvéreivel. Bízna egymásban, erőt kapnak egymástól, egymás jelenlététől. Csak egymásra mosolygunk, mosolyogtunk, s tudjuk, hogy kik vagyunk, hogy romák vagyunk, hogy összetartozunk, élünk bárhol is a Földön. Szétszórta, diaszpórában élünk, vándorlásunkat meg-megszakítva, itt-ott megtelepedve. Magyarország földjén 700 éve élnek romák, de milliószám élnek a környező országokban is testvéreink, s szerte Európában, de más földrészeken, más kontinenseken is. Közös haza nélkül is *örökösei és hordozói vagyunk* egy olyan kultúrának, amelyet mi teremtettünk meg, mi őriztünk meg évszázadokon át, amely egyedülálló a világon. *Romani Kultura*. Nehéz nekem erről meghatottság nélkül szólnom, de erkölcsi kötelességem. Ha már eddig évszázadokon át megőriztük nyelvünket és kultúránkat, kötelességünk ápolni, őrizni, utódainknak átörökíteni, halhatatlanná tenni.

Vállaljuk büszkén romaságunkat — még akkor is, ha bizonyos helyzetekben és helyeken nagyon nehéz is. Napjainkban tapasztalható, hogy egyes romák szégyellik romaságukat, vagy röstellik, esetleg félnek bevallani. Remélhetően ez hamarosan változni fog. Mert sokasodnak annak a jelei is, hogy a roma nép büszkén vállalja önmagát, nyelvét, kultúráját. Valaha volt egy dicsőséges és hatalmas Inka birodalom. Ma már csak az emléke él...

Ne hagyjuk, hogy a Romani Kultura is erre a sorsra jusson!

Ha mi nem vigyázunk kultúránkra, mi is így járhatunk. Ne hagyjuk — ugye, nem hagyjuk?! — kihalni kincsünket, nyelvünket, kultúránkat, amely ezer éve, vagy ki tudja, milyen rég, összetart bennünket. Integrálódjunk, de ne asszimilálódjunk! Kisebbségi sorsban élünk mindenütt, kivéve talán őshazánkat, Indiát, amely ma is vállal bennünket, szétszórtságunkban is. Köszönet érte. Nagy példaképem *Gandhi*, az emberiség egyik legnagyobb, legnemesebb embere. Ő az erőszakmentesség, az emberi, nemzeti öntudat, tartás mintaképe volt. Mi, romák is békés nép vagyunk, bármennyire is ránk akarják sütni a békétlenség bélyegét külső erők. S valljuk be őszintén: alapot is ad erre a köztünk fellelhető széthúzás. Ezért oly fontosak a találkozások, amikor demonstrálhatjuk, hogy minden belső és külső, bennünket szétlökni akaró erő ellenére is együtt vagyunk, hogy egyek vagyunk, legyünk bármely ország polgárai. És legyünk is polgárai!

Bár mindenütt kisebbségi sorsban vagyunk, s szinte naponta meg kell küzdenünk kisebbségi létünkéből fakadó hátrányainkkal, mindennapjainkkal — emberi tartásunkat eddig megőriztük, s talán eljön az az idő, hogy mindannyiunkban megerősödjék ez az érzés, ez a tudat.

Nemrég kisebbségi törvény született. Rajtunk is múlik, mikor és mi valósul meg belőle, hogy a lét pereméről beljebb kerüljünk, hogy tanulhassunk, dolgozhassunk, minden tekintetben egyenrangúak legyünk hazánkban, hogy hazánkban nevezhessük ezt az országot, amelyben

— ha kis számban is, de — vannak erők, amelyek megtagadnák tőlünk saját önazonosságunkhoz, kultúránkhoz, s egyúttal a Hazánkhoz való jogunkat. Egy európai központú roma intézmény sokat segítené kultúránk megmentésében, fejlesztésében — s nemcsak nálunk, hanem szerte Európában is.

Egy ilyen intézmény kisugárzó hatása felmérhetetlen jelentőségű lenne Európa és a világ cigányságának. Hogy zsidók és cigányok tömeges kivégzése ne ismétlődhessék többé sehol a világon, csak azért, mert zsidónak vagy cigánynak született valaki. Kegyelettel hajtsunk fejet az áldozatok emlékének, de minden napjaink is mentesek legyenek mindenféle diszkriminációtól, emberi méltóságunk sárbatiprásától, a megaláztatásoktól.

HALLATNI KELL SZAVUNKAT

A kisebbségi önkormányzati választás számunkra nem kampány kérdése, hanem egy történelmi „vízválasztó” eseménye: *az ország történetében először nyílik mód arra, hogy a kisebbségek megválasszák saját önkormányzataikat, saját jogon, mint nemzetiség, mint kisebbség.* Ez azért nagy jelentőségű, mert nemcsak hazánk történetében nyit új fejezetet. Közép-Kelet-Európa egyetlen országában sem rendelkeznek a kisebbségek ilyen jogosítvánnyal.

Nincs tragikusabb dolog, mintha egy emberi közösség, nemzetiség, etnikum nem ismeri fel egy adott lehetőség történelmi pillanatát, és „elmegy mellette”. Bármilyen sok pontosító jogalkotási problémával kell megbirkózni, végső magatartásunkat ez nem szabad, hogy befolyásolja. Végső, *a döntő magatartáson azt értem: a lehető legnagyobb aktivitással, minél nagyobb létszámmal kell felsorakoznunk.* Az igazi veszélyt azonban nem a többségi társadalom ellenérzése, esetleges nemtetszése, vagy a pártok részéről látom, hanem a magunk oldaláról, *a kisebbségek részéről megmutatkozó kételyekben, bizonytalankodásban, gyáva megalkuvásban.* Cigányságunk körében igazában nem tudatosult, milyen nagy térről van most szó: a túlnyomó többség nem figyel oda, egyáltalán nem méri fel az ügy jelentőségét. Cigányságunk túlnyomó része olyan *mérhetetlenül súlyos napi megélhetési gondokkal küszködik, állástalansággal,*

létbizonytalansággal, hogy keserű szájjal fordul el minden „politizálástól”. Túlnyomó többsége úgy érzi, hogy igazában egyetlen párt sem vállalta fel felelősen és tervszerűen cigányságunk ügyének támogatását, s minthogy ezen pártok összessége jelenti számukra a politizálást, egyetemlegesen elfordul a politikától, s őt szembefordul azzal. S nem döbben rá: e válságból a kiút számára éppen akkor van, ha választópolgári jogaival élve mindent elkövet, hogy megválassza saját küldötteit. Mozcósítani kell a kisebbségeket a nemzetiségi önkormányzatok választására, erősíteni kell öntudatukat, fel kell ébreszteni a nemzeti-ségi állampolgárokat a nemzetiségük iránti felelősségre.

Óriási tét forog most itt kockán! Szorongató vízió: mi történik akkor, ha kisebbségeink nem tanúsítanak legteljesebb, igazi aktivitást nemzetiségi önkormányzataink megválasztásában? Hogy milyen mértékben, milyen pontokon történik érdemleges változtatás az önkormányzati, nemzetiségi önkormányzatok választására vonatkozó törvényben, ez az egyik kérdés. Ám, a döntő kérdés, hogy a kisebbségek elementárisan bebizonyítsák, igenis, van igényük saját képviselőik megválasztására, még akkor is, ha a parlamenti törvényhozás labirintusában, útvesztőiben esetleg még mindig maradnak olyan kulcspontok, amelyek igazában nem teljes mértékben fedik a kisebbségi igényeket. Nekünk, cigányoknak, akik többen vagyunk, mint társ kisebbségeink létszáma együttesen, ilyen roppant társadalmi súlyunkhoz méltóan, példát kell mutatnunk aktivitásunkkal,

az urnákhoz való felsorakozásunkkal. Ez annál is inkább kötelezően indokolt, hiszen a cigányság szociálisan, egész léthelyzetében szinte összehasonlíthatatlanul tragikusabb sorsú, mint a többiek. A tragikai helyzetet még további két tényező hozza hátrányba cigányságunkat a társ kisebbségekkel szemben:

- ♦ Mi vagyunk az egyedüli kisebbség az országban, amelynek nincs közvetlen — segítő — anyaországa;

- ♦ Vannak viták, konfliktusok társ-kisebbségeink szervezeteinek körében is, azonban ezeknek mértéke messze kevesebb, mint a mi sorainkban.

Most állunk ama válaszút előtt, hogy az önkormányzati választások idejére felfüggesztünk minden vitatkozást, nézeteltérést, konfliktust és mindent elkövetünk, hogy *teljes egységet mutassunk fel*. Ha erre nem vagyunk képesek, bizonyos, hogy a történelem ítélőszéke előtt megméretünk és könnyűnek találtatunk. *Ha viszálykodás miatt „elvéreznek”, kihullanak a cigány önkormányzati jelöltek, akkor katasztrofális helyzet állhat elő. „I have a dream” — idézem ismét a múlhatatlan emlékű férfit, az emberi, polgárjogi harcok kimagasló alakját; igen, „van egy álmom”, hogy hazai kisebbségeink egyetemlegesen megmozdulnak a választásokon és demonstrálják, hogy igenis, van igényük a sajátjogú nemzetiségi önkormányzatok megalakítására, a saját soraikból választott képviselők felsorakoztatására.*

Hallatni kell szavunkat, hogy mit akarunk mi, miként akarunk törvényesen, alkotmányosan beleszólni saját ügyeink, saját sorsunk irányításába.

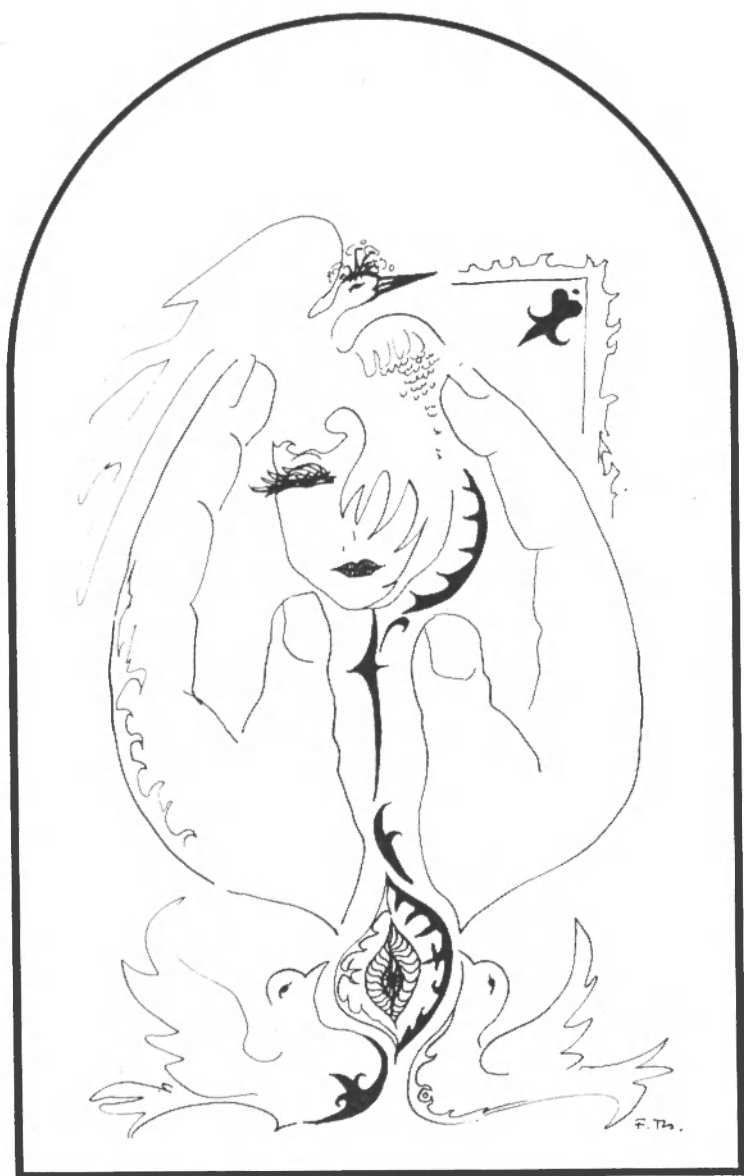
ÉLETISKOLA ÉS POLGÁROSODÁS

Összefogásra, összetartásra még talán soha nem volt akkora szükség, mint éppen most, amikor bebizonyíthatnánk, hogy egyetlen népnél sem vagyunk alábbvalók! Hogy a mi kultúránk is szebbé, színesebbé teszi a magyar valóságot! Saját ellentéteink mellett nem mindig érezzük, hogy a többségi nemzet tagjai avagy illetékes vezetők támogatnák emberi-polgári jogi igényeinket, jogos követeléseinket. Éppenhog y olykor-olykor falakba, gátakba ütközünk. Keményen fogalmazok, de másként nem tehetek: *nem jó ma romának lenni a Magyar Köztársaságban*. Épp most nem jó, amikor megkaptuk a lehetőséget a civil szerveződésekre, a roma önkormányzatok révén saját ügyeink egy részének intézésére, a polgárosodásra, a tudatos etnikai és állampolgári lét megélésére, a felelősségteljes közéletiség elsajátítására. Csakhogy, mi nem „kapni” óhajtjuk mindezt, hanem alanyi jogon, állampolgári jogon járónak, természetsszerűen megélhetőnek akarjuk. S lépten nyomon azt érezzük, roma öntudatunk, önazonosságunk természetes vállalása, anyanyelvünk ápolása, használata — mintha sokaknak nem tetszene. Holott az ország legnépesebb nemzetiségékeként (etnikumaként), amelynek tagjai ma már nem nomadizálnak — mint tette volt valaha a magyarság is —, mi is letelepedtünk. Hazát választottunk. S

nemcsak romák, egyúttal magyarok is vagyunk. Noha, *kettős identitásunk megélése nem könnyű*. De mintha ez a tény a többségi nemzet számára sem lenne könnyen megélhető. Holott számos testvérem elveszítette eredeti anyanyelvét. S nemcsak e kis hazában, hanem Szlovákiában és Romániában is. De a roma anyanyelvűek is mind az Alkotmány, mind a nemzetiségi törvény értelmében a *nemzethez tartoznak, nemzetalkotó tényezők*. És mégis, *mi, romák, a nemzetből való „kilökés” kísérletének elszenvedői és tanúi vagyunk*. Holott öntudatra ébredésünk, tanulási törekvéseink, civil szervezeteink jó működése, vállalkozásaink, próbálkozásaink a polgárosodásra nem csak nekünk jó, nem csak nekünk érdekünk. A magyarságnak sem mindegy, hogy gyermekeik, unokáik, dédunokáik milyen tudatú, kultúrájú, civilizációjú cigánysággal élnek majd együtt. Ez a haza a mi hazánk is. Ezzel mindenki-nek számolnia kell! Ha ezzel-azzal elégedetlenkedünk is, hazánk kisebbségpolitikája, kisebbségi törvénye példa lehet, hittük még nemrég. S mi történt: az olaszok meglepték a világot olyan kisebbségi szabállyal, amely minden, Olaszországban élő nem olasznak választási és választhatósági jogot biztosít az önkormányzatokba akkor is, ha nem olasz állampolgárok. A magyar törvény-alkotók is megpróbálták értékeset, korszerűt alkotni nemzetiségi ügyben. Ennek ellenére sem országgyűlési képviselőnk, sem „népüggyvédünk” nincs a Parlamentben a mai napig sem. S nagy kérdés, lesz-e lehetőségünk „saját” képviselőt bejuttatni a Parlamentbe a következő

választáson... Mi eddig azt hittük, integrálódtunk, itthon vagyunk, sikeresen beágyazódtunk a magyar társadalomba. Kétségeink nem a paranoia körébe tartoznak. Számos jel azt mutatja, hogy az általunk valóságként megéltek jórészt az álmok, a vágyak birodalma. A Fővárosi Roma Kisebbségi Önkormányzat elnökeként javasoltam, hogy a kisebbségi önkormányzatok működésére pénzt *legalább megközelítően létszámarányosan* fogják elosztani. S mi történt? A fővárosi, kétszázézeres roma népesség ugyanannyit kapott, mint néhány, az egész országban 800-1000 főt számláló néhány más kisebbség. Van, akinek hopp, a romáknak itt is kopp. Mi ez, ha nem hátrányos megkülönböztetés? A tévé roma nemzetiségi műsorában egy „szakértő” óva intette a roma önkormányzatokat, hogy átvállalják a helyi önkormányzattól a romák segélyezését. Mert akkor őket fogják szidni a romák. Van ebben némi igazság. Csakhogy, a romák ismerik egymást a legjobban, ők tudják, ki, mire szorul rá, s tőlük tán azt is elfogadják, ha azt mondják: „Testvér, most ennyi pénzünk van, ha több lesz, majd gondunk lesz rád.” S nem szidnák-e őket vajon akkor is, ha meghagynák a romák segélyezését a helyi önkormányzatnál (mely szintén szegény), s nem kérdőjeleznék-e meg a roma önkormányzatok létét, hogy miért vannak egyáltalán. Még, ha nem is egyetlen és legfontosabb feladatuk lesz a segélyezés.

A következő néhány év mindenképpen tanulságos életiskola lesz minden roma önkormányzati tag, elnök — de még választóik számára is.

H A M Á R E M B E R N E K S Z Ü L E T T Ü N K . . .

Megint eltelt egy év. Megint itt a karácsony, megint érkezett a szeretet ideje, és ilyenkor illik egymást legalább egy napig szeretni. Szinte látom lelki szemeim előtt embertársaimat, hallok hangjukat: „Ez a Rostás Gyuri megint arra kényszerít minket, hogy szeressük egymást. Amikor találkozunk, amikor eljön a karácsony, „ez” mindig erre kötelez bennünket. Hát milyen ember ez?”

Mit zsörtölödtök? Hát nem bírtok ki egy napot szeretetben? Nem bírjátok ki egy napig, hogy odafigyeljetek másokra is? Csak egyetlen napig! Utána megint lehet egymást nem szeretni, megint lehet rugdosni a családot, a barátokat, a munkatársakat, lehet vádaskodni, áskálódni. lehet emberek lelkébe, érzéseibe gázolni, lehet küzdeni egymás ellen — ugyanazért a célért... Ugye, milyen jó, hogy a papír mindent elbír?!...

Szeretem ezeket a hajnali órákat, mert a csend, az egyedüllét lehetővé teszi, hogy meghalljam a lelkem mélyéről fakadó, titkos hangokat. Ez a hang most ugyanazt kérdezi tőlem, amit hajdan nagyapám kérdezett édesapámtól, édesapám tőlem, én meg kisfiamtól, Dyuskókától: SOSKO SUNO DIKHLAN? — MILYEN ÁLMOT LÁTTÁL? Milyet is? Egy gyönyörűséges, furcsa álmot: a kis herceg bolygóján jártam, ami kísértetiesen hasonlított ehhez a Föld nevű sárgolyóhoz, de valami... valami mégis más volt: ott, álmomban az emberek

szerették egymást, odafigyeltek egymásra. Senki nem kért semmit senkitől, mert mindenki adott mindenkinek. Hogy mit? Egy kis szeretet-fényt, egy kis törődést, odafigyelést — önzetlenül. Éppen választások voltak a kis herceg bolygóján. A vesztesek nem vétózták meg a szavazás végeredményét, nem akartak árnyék-önkormányzatot szervezni, hanem összefogtak. Egymás mellett küzdöttek, nem egymás ellen, hiszen mindnyájuknak egy volt a célja: békében, boldogságban, szeretetben élni.

— Lehetséges, hogy a Földön is megvalósulhat ez egyszer? — sóhajtottam.

— Miért ne? — nézett rám kacagva a kis herceg, és egy táblára mutatott. Ez állt raja: FÖLD BOLYGÓ, ám a feliratot valaki áthúzta, és ezt írta alá: B-612-es BOLYGÓ.

— Látod? Minden lehetséges, csak ismerni kell a titkokat. Az egyik titok, a legfontosabb: a szeretet.

— És a többi titok? — kérdeztem.

— Olvasd el újra a történetemet! — szegezte rám komolyan égszínkék szemeit, majd egy hirtelen mozdulattal nyaka köré tekerte hosszú sálját, és csilingelő kacagással eltűnt.

Hát ezt az álmot láttam. Ugye, milyen szép?! És milyen utópisztikus...

De, mi lenne, ha megpróbálnánk? Mi lenne, ha megfogadnánk a tanácsát? Próbáljuk meg 365 napon át szeretni egymást. Sugározzunk mindenki — még az ún. ellenségeink — felé szeretetet; figyeljünk oda egymásra; ne azért tegyünk szívességet valakinek, hogy benyújtsuk

majd a számlát! Fogjunk össze önmagunkért, a népünkért!

Tudom, hiszem, hogy képesek vagyunk erre. Mert, aki érzi, hogy szeretik, az mindenre képes. Hogyan lehet érezni, hogy szeretnek bennünket? Hát csak nézzél bele a családtagjaid, barátaid, munkatársaid szemébe, és megtudod! Ha rossz a kedved, ha szomorú vagy, ha bosszankodsz valami miatt, mindig akad egy szempár, amely rádmosolyog, amely vigasztal, amely erőt ad.

Tegnap este a Kossuth Klubban jártam, és Péli Ildikó mesélte: *Ott, akkor a kórházban azt mondta Tamás: 'ne beszélj, csak simogass!'* — Péli Tamásnak akkor és ott, a szeretet simogató erejére volt szüksége. Neked is, nekem is ilyesfajta szeretetre van olykor szükségünk. Olyan ez, mint a Nap éltető ereje, vagy mint a szomjat oltó forrás csobogása, a virág illata, a szél zúgása, a hó tisztasága, a csillagszóró ragyogása...

Érted már, miért igénylem minden percben a szeretet? Anélkül nem ér semmit az élet. Mert csakis a szeretetért érdemes élni ezt a küzdelmes jelent. Szeretet nélkül nem venném észre, hogy ragyog a Nap, meg kinyílt a pipacs az út mentén, meg a fűszál harmatcseppje megcsillan a felkelő Nap fényében, meg zümmögnek a méhek, meg mosolyognak a gyermek-szemek...

... meg karolj át egy fát, Szentandrassy-módra.

Lélegezd be az életet, s hagyd, hogy a történetek önálló életet éljenek benned. Légy szabad és nyitott a dolgok megélésére. Ez a fajta szabadság leolvasztja a

szeretetet fogva tartó jégpáncélt, és azt veszed észre, hogy az embereket „csupán” önmagukért szereted.

Tudom, hogy „véresre lovagoltam a szeretet hátát”. Tettem ezt azért, mert a szeretet-magot mindig és minden mennyiségben el kell vetni, de különösen ilyenkor, karácsony előtt.

Mit jelent a karácsony? Békét, szeretetet. Közeledte a papír szűzies fehérségével kényszerít őszinteségre, megbocsájtásra. Mit jelent a megbocsájtás? Örömet, amely feloldja a salakként ránk nehezedő ellentéteket, és mint a polip tekeredő karjai, visszahúznak a szeretet fényének éltető lobogásába.

Csak azt nem értem, sokan miért várnak karácsonyig azzal, hogy felkeressék szeretteiket, hogy megbocsássa-nak azoknak, akik ártottak nekik? Ha például január elején megbántanak, miért dühöngenél, miért követnél el mindent, hogy visszaadd a rajtad esett sérelmet — 12 hónapon át? Hol van az megírva, hogy csak karácsonykor lehet megbocsájtani? És addig? Addig civa-kodjunk, marjuk egymást? Sokan ezt teszik, de mit érnek el vele? „Csupán azt, hogy bekerülnek egy ördögi körbe, hiszen a másik is vissza fog vágni... Nehéz kijutni ebből a körből, de nem lehetetlen! Mielőtt két lábbal tipornál mások érzésein; szitkozódnál, fenyegetőznél; mielőtt mások jelenlétében megaláznád társadat, gyermekedet, munkatársadat, barátodat, állj meg egy pillanatra: *gondold meg, te mit éreznél, ha veled tennék azt, amit tenni készülsz mással?*

Ne várj karácsonyig a megbocsájtással! Tedd meg akkor, abban a pillanatban, amikor sérelem ér, és meglátod, egy olyan csodálatos, kimondhatatlan érzés fészkel be magát a szívedbe, amelyre mindig is vágytál! És erre miért kéne karácsonyig várni?!

Mit kívánjak még a szeretet mellé? Tudom, hogy a karácsonyi ünnepek sokatok számára anyagi „vessző-futást” jelent. Mégis hiszem, hogy az idén is lesz minden asztalon töltött káposzta és bejgli — bár tudom, hogy az életkörülmények megkeményedtek. De én ismerem népem adakozó szívét: ahol bőség lesz, ott a szeretet keze megtelik adománnyal.

Lassan már pirkad. Kezd világosodni „lassacskán az elmém”, József Attila-módra. Már megint reggel lett, álmatlanul telt el újra egy éjszaka. Álmos lett ismét a hajnal, és ma ismét egy hosszú nap következik, és újra járnak az emberek az utcán, és újra megpróbálják elviselhetővé varázsolni a nappalt. Mert ebben szeretettelen világban hogy is lehetne az életet másképp elviselni?

Az ember legnemesebb földi küldetése a szeretet. Minden nap arra van teremtve, hogy szeressük, keressük, kutassuk, fürkésszük egymást, és találjunk is egymásra, ha már embernek születünk...

A MI JÓZSEF FŐHERCEGÜNK

Egy kiskatona számára a levél — különösen, ha az otthoniaktól érkezett, vagy éppen a kedvestől — ajándék, örömforrás: a szív, a lélek vitaminja. Így voltam én is a szülői levelekkel. Apám sorai élettél telítették meg a lelkem, s segítettek elviselni a katonaélet keserveit. Mert gondoljon bárki bármit, a katonaélet fegyelme nem éppen a gyönyörök gyönyöre. Különösen nem egy roma fiatalnak, aki a vaskatonaélet, amely katonáéknál — legalábbis az én katonakoromban — dívott, alig-alig viselhette el. Az erdők-mezők fiai, a szelek szárnyán röpködnek, a képzelet és a kék ég bárányfelhőinek izgalmas, ismeretlen figuráinak szemlélői, ismerői a katonai vaskatonaéletet pokolként élték meg. Alig-alig is töltötték le közülük a teljes szolgálati időt a seregben, egy részét katonai fogdában, büntetőzászlóaljokban szenvedték meg. Ami persze még rosszabb volt a „rendes” katonai szolgálatnál, de valahogy idekerültek a legtöbben mégis. Engem is azzal fogadott a lakóparancsnok, hogy aligha töltöm le a katonai-időt, itt cigány még nem jeleskedett ebben...

Na, mit mondjak?! Úgy határoztam, „megdöntöm” az előítéleteit, és lesz roma fiatal, aki kitölti a katonai szolgálat idejét, épp úgy, mint a nem-roma fiatalok. És az én leszek. (Így is történt. Háromszoros kiváló katonaként szereltem le. Pusztán roma önértékből. Hajlíthatatlan akaratomból.)

Miért bocsátom mindezt előre, amikor József főhercegről akarok írni? Mert mi, cigányok — mondjanak rólunk bármit is — érzelmes lények vagyunk. Lelkünk mélységeit — féltő — senki nem ismeri, saját magunk is alig-alig.

Amikor katonakoromban apám leveleit olvastam, aztán a szívemre szorítottam, ingembe rejtettem, nem gondoltam József főhercegre, a romák feledhetetlen, arany betűkkel megörökítendő személyére. „Tyiro kamado phuro dad, Józsi” — így írta alá apám a leveleit. Vagyis: „Szerető öreg apád, Józsi”. Ez nekem olyan természetes volt, mint a levegő. Csak akkor hökkentem meg, amikor nemrég módomban volt József főherceg leveleiből néhányat elolvasni, s tapasztalhattam, hogy kedvenc gyermekével, Mária Dorottya Amáliával bizalmas leveleiket (más családtagjaik előtt eltitkolandó) cigány nyelven írták, József főherceg így fejezte be: „Tyiro kamado phuro dad, Józsi” — mint tette volt apám nekem s a többi gyermekének írt levelében. Nálunk ez hagyomány: az apa odairja keresztnévét is levele végére. Nem tudok róla, hogy ez más népeknél is szokás volna. József főherceg nemcsak letelepítette birtokán a cigányokat, nemcsak iskoláztatta őket, nemcsak megtanulta nyelvüket, nemcsak szótárt írt számukra, nemcsak cigány nyelvből írta akadémiai székfoglalóját, hanem egyszerűen és mélyen át is élte és magáévá tette a mi gondolkodásmódunkat.

Ugyan, hol van még egy főúr, hol van még egy arisztokrata, aki megtette ugyanezt?

Csoda-e, ha József főherceget, az arisztokratát, a fölöttünk társadalmilag magasan lebegőt mi, romák a magunkénak érezzük, s szeretettel, tisztelettel gondolunk rá. S mint más kedves halottainkról, Róla is megemlékezünk születése napján vagy halála évfordulóján. Feledhetjük-e, hogy amint megalakult a Magyar Néprajzi Társaság, Ő kezdeményezte, hogy legyen külön cigány tagozata? Vezető szerepet is vállalt benne.

Most, amikor a cigányság iskoláztatása — mint létkérdés — van napirenden, megfeledezhetünk-e arról, hogy Európában az első cigány iskolát a mi József főhercegünk alapította meg Alcsúton? Korát előzte meg annak felismerésében, hogy a romák számára sincs más út, mint a tanulás, a lépéstartás a korral.

Az én Józsi apám kiskoromban olyan volt nekem, mint a mesebeli „hét falu kovácsa”. Herkulesi akaratával s boszorkányos ügyességével jeleskedett mindenfajta kovácsolásban. Olyan lehetett, mint ama mesterek legjobbjai, akiket a mi főhercegük az alcsúti cigány mintatelepüléshez odavonzott. (Nem is szólva „lőszakértelméről”, amelyre még az állatorvosok is odafigyeltek.

Erdős Kamill gyakran volt a családunk vendége. Ő mondta nekem, a minden újra szomjas fiatalembernek: *„bejártam már az országot, de nem találtam még olyan cigány embert, mint az apád, akinek nemcsak a lovári szókincse a leggazdagabb, hanem ismer minden más cigány nyelvjárást is”*. Tőle, Erdős Kamilltól hallottam

József főherceg cigány nyelvészeti munkásságáról, szótáráról, nyelvtanáról. Akkor hallottam először apámtól és más öreg cigányoktól is a „mi József főhercegünkről”. Büszkén, szeretettel beszéltek róla. Nem is nyugodtam, míg meg nem szereztem József főherceg „cigány” könyvét, s őrzöm azóta is féltett kincsemként. Példája ösztönzött arra, hogy Szépe György professzor segítő közreműködésével, Karsai Ervinnel közösen cigány-magyar, magyar-cigány szótárt készítsünk, melynek újra kiadása is sürgősnek tűnik. Nagyon fontos a nyelv fejlesztése, egységesítése, mégpedig a lovári nyelvjárásé, amely a legtöbb óind alapszót tartalmazza, s amelyen a világ cigányai jól tudnak egymással kommunikálni.

A legtöbb roma — mintegy nyolcmillió — Európában él. Az egységesülő és sokszínű Európában a romák is egy szintet képviselnek. S nem is akármilyet! A millicentenáriumi évében — a többségi nemzet és a többi kisebbség mellett — mi is bemutatjuk értékeinket, dalainkat, táncainkat, képző- és iparművészetünket, irodalmunkat, költészetünket, önmagunkat.

Van mit megmutatnunk. S aki megismer, talán nem tekint bennünket többé idegennek ezen a tájon...

33

... A LEGISTENIBB VIGASZ
MAGÁBAN AZ EMBERIBEN
REJLIK...

A cím rilkei idézet. A költő — vagy nevezzük tán filozófusnak? — jobbára az Életről elmélkedik. „... én az életet a legsérthetlenebb, leggyönyörűbb kincsnek tartom, és a sok sorcsapás, szörnyűség összebogozódása és számtalan emberi sors prédául esése, mindaz, ami utóbbi éveiket leküzdhetetlen s még egyre növekvő rettenetté fokozta: nem téveszthet meg a lét bőségét, jóságát és hozzánk való hajlandóságát illetően...”

Osztom a költő optimizmusát, mely a szöveg keserősége ellenére süt belőle, s melyet mintha napjainkban fejezett volna ki, s éppen a cigányság sorsát illetően.

Optimizmusról szólok, épp akkor, amikor népem, a cigányság zöme a nyomor legmélyebb bugyrában tengeti létét.

Miért szólok mégis optimistán, a jobb jövő biztos hitével? Mert azt is tudom, hogy a szénből, vasból, cinkből s ezernyi más vegyi anyagból álló emberi test egyszerűen semmi, ha nem uralja, működteti a hol idegrendszernek, hol bioáramnak, hol léleknek nevezett, *megfejthetetlen csoda*. Rilke is erről beszél, ha másként is. Az *Élet megfejthetetlen csoda maradt a DNS, a kettős spirál, a génsebészet megannyi ámulatba ejtő eredménye ellenére is*. És lehet adni az embernek vasat, cinket, számtalan vitamint — ellenállóbb lesz tőle, erősebb,

aktívabb is netán, de igazán kivirulni, nagyot alkotni, képzelete szárnyán magasra röpködni csak akkor lesz képes, ha *szeretet-vitamint kap, ha szeretet-vitamin özönében fürdözhet teste-lelke.*

Mert valójában *a szeretetről* akarok most szólni, s nem először, s talán kissé monomániásan. S nem is csak a közelgő Karácsony okán említem a szeretetet.

A romák fontosnak tartják az ünnepeket, a Karácsonyt különösen. Hisz szeretik a kisdedeket, Mária kisdédét meg különösen. Tiszteletére Karácsonykor mindig előteremtették az ünnepi asztalra a kalácsot, a töltött káposztát, a húst. És összebújtak az ünnep örömeire a szűkebb és tágabb családok. És örültek az ünnepnek, örültek egymásnak. Megadták a módját az ünnepnek, s nem volt, nem lehetett köztük olyan, aki ilyenkor magányosnak, árvának érezte magát.

De most félek, hogy sorskényeztette népnek soha nem mondható romáknak, testvéreimnek asztalára idén ünnepi ételek helyett csak morzsák jutnak. Vigasztalom magam, hogy azért megmarad a szeretet, tán föl is erősödik, s akinek több van az anyagi javakból, testvéreivel megosztja azt.

Nem, nem az állami gyámkodásra gondolok. Attól akár föl is fordulhatnánk mindahányan... Még ha a pusztaság túlélését segítik is azok a csomagocskák, melyeket Karácsony közeledtén szétosztottak. A kormányzat is. Ez azonban számunkra kevés! *Munkát, életlehetőséget, iskoláztatást* — nem kérünk — *követelünk!* Mert adósunk minden eddigi kormányzat, adós a mai is. Még ha tudjuk

is, hogy évszázados hátrányunkat néhány év alatt nem lehet földolgozni, semmivé tenni. De még az akaratot se nagyon tapasztalhattuk, noha szavak, szép szavak voltak bőven. A valóban hatásos tettek azonban ma is hiányoznak az ország felelős vezetői részéről.

Miben bízhatunk hát? Elsősorban országunkban. Én mindig azt hittem, hirdettem is, hogy önmagunk nem tudunk kikeveredni sorsunk mély verméből a felszínre, csak a többségi nemzettel kézenfogva jöhetünk fel. De mintha ez a kézfogás elmaradna, mintha többször hullna kezünk megfogatlanul a semmibe, mint ahányszor megragadják azt. Mintha az enyészetnek lennénk odavetve. Csakhogy a mi népünk sok mindent átélt már, sok mindent átvészelt már, s megmaradt életeréje, küzdőképessége. Mert egymásba fogódzunk, egymásnak vetjük hátunkat, egymást segítjük, ha néhanapján másként látszik is. A szeretetnek, a szolidaritásnak kellene uralnia hétköznapijainkat is, nem csak ünnepeinket. Amit pedig életünkből végképp ki kellene iktatnunk — mint egy csöppet sem haladó hagyományt —, az a vérbosszú. Nem törzsi és nyelvi különbözőségünket kellene hangsúlyoznunk, hanem testvériségünket, közös gyökereinket, közös sorsunkat. Váci Mihálynak a Kis népek-ről írt gondolatai motoznak fejemben: *„Mindig velük vagyok, s mindnek fiául szegődöm — s majd mind fiául fogad. Fájdó életem mind felé kitérül, s az értük élt sors mindent visszaad”*.

A hatalmas Indiában, Pandzsábben, Pakisztánban és Gudzsaratban (ahonnan sokszáz éve vándorútra indul-

tunk) minden bizonnyal sok testvérünk él, s vagyunk több, mint tízmillióan Európában is. De szétszórta, hol jobban, hol kevésbé befogadottan, alig-alig otthon. Ideje, hogy megrázzuk magunkat, s kimondjuk, s be is bizonyítsuk, elsősorban önmagunknak, de a világnak is, szétszórattatásban és elnyomatásban sem vagyunk alábbvalók egy népnél sem. Ráadásul mi, többszázezren, akik itt élünk a Kárpátok karéjában, egy másik „kis” nemzet fiainak, lányainak is tekintjük magunkat. A magyarnak. Optimizmusom abból a hitből táplálkozik, hogy ezt nemcsak gyermekeim és unokáim, hanem jómagam is megérem és megélem. Hogy eljön az idő, amikor nem marad levegőben a kinyújtott kéz, hogy — románok és magyarok — átmegyünk az egymáshoz vezető hídon.

Tartalomjegyzék

Rostás- Farkas Tímea:	
Elfogulatlan-elfogult vallomás	7-9
Rostás- Farkas György: Magamról	11-12
A Nap gyermekei	14-16
Lidércfény	18-21
A cselszövő	23-28
Hol a Kis herceg bolygója	30-33
Kulcsot adni önmagunkhoz	35-38
Visszatérő álom	40-43
Nem hullók módján	44-45
A lelkeket megérinteni	47-49
Évszázadok sérelmein túllépve	51-52
Tündöklésben és viharban	53-55
Nagykendő	57-61
Múltam öröksége	63-65
Az utolsó éjszaka	67
Rajtunk is múlik	68-70
Hallatni kell szavunkat	71-73
Életiskola és polgárosodás	74-76
Ha már embernek születünk	78-82
A mi József főhercegünk	83-86
"...a legistenibb vigasz..."	88-91

